

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตคูสิต กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการดำเนินชีวิต ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังหันมาให้ความสนใจและจับกระแสการพัฒนาที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ซึ่งแนวคิดการพัฒนาที่เป็นทางเลือกและทางรอดใหม่ของสังคมไทยนี้ คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชุมชนและภาครัฐตลอดจนภาคเอกชนได้น้อมนำแนวคิดการพัฒนาซึ่งปรัชญาจากพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปกำหนดเป็นแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้หลุดพ้นจากห้วงของภาวะวิกฤต

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติงานของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง จึงหมายถึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิธีการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ

นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สมพร เทพสิทธิ์า, 2548, 7)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีการดำเนินชีวิต การงาน การบริหารจัดการ รวมถึง การกำหนดนโยบายด้านต่างๆ ที่มุ่งเน้นแนวทางสายกลาง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้งานใจความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังและคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียรเพื่อการอยู่ร่วมกัน ระหว่างคน สังคมและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชนและระดับสังคม ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำ ไปเผยแพร่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 ความว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี...”

ที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลา...”
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,ออนไลน์)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการแก้ไขให้รอดพ้น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทรงเห็นความสำคัญของการพออยู่ พอกิน ซึ่งมีผลต่อราษฎร และประเทศชาติ ที่สำคัญคือเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประมาณตนและดำรงชีวิตอย่างรู้จักคิด อยู่ ใช้ กินอย่างพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ในปีพ.ศ.2542 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติในขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้ประกาศใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551, 23)

การทำความเข้าใจกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ควรจะนำเฉพาะเนื้อความของพระราชดำรัสมาพิจารณาเท่านั้น แต่จำเป็นต้องเข้าใจบริบททางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในขณะที่มีพระราชกระแสรับสั่งจะสะท้อนความห่วงใยที่พระองค์ทรงมีต่อสถานการณ์ในบ้านเมืองและพระสภานิกษวไทย ความสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้อยู่ที่พระองค์ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้นอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมแล้วจึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ แต่เพียงประการเดียว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่หมายถึงปรัชญาในการต่อต้าน ความเปลี่ยนแปลงหรือการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการใช้ปรัชญาปรับตัวให้เข้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างพอเพียง พอเหมาะ พอประมาณ ในทิศทางที่จะสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญตามทางสายกลางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีขั้นตอนการยกระดับจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นการพัฒนา

ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับปัจเจกบุคคล ครอบคลุม ไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า
ซึ่งเน้นการพัฒนาไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นของสังคมส่วนรวมในวงกว้าง (สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง, 2550, 20)

สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักคิด หลักปฏิบัติพัฒนาตามหลักความจริง
ที่เป็นกลางตามธรรมชาติ ได้แก่ หลักคิด หลักปฏิบัติที่ต้องคำนึงถึงความจริงของความเป็นมนุษย์และ
สิ่งรอบๆ ตัวมนุษย์ ที่เรียกว่าธรรมชาติ การจะปฏิบัติตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น จะต้อง
ปฏิบัติตามหลักการ 3 ข้อ ที่เรียกว่า ความพอเพียง คือ ต้องมีความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมี
ระบบคุ้มครองผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอก มีวัตถุประสงค์ คือ ให้เกิด ให้
มีความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางของสังคมโลก
ทั้งในด้านวัตถุ (เทคโนโลยี) สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากภายนอก ด้วยมาตรการและเงื่อนไข
ในการพัฒนาคนและสังคมใน 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม (จริยธรรม) ด้านความคิด (คุณธรรม) และด้าน
ความรู้ (ปัญญา) โดยกลุ่มเป้าหมายแรกที่ต้องเน้น คือ กลุ่มแกนนำของสังคม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ
(ราชการ) นักทฤษฎี (นักวิชาการ) นักธุรกิจ เพราะกลุ่มเหล่านี้จะเป็นผู้คิดนโยบาย คิดแผนพัฒนาและ
ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนกลุ่มอื่นๆ คือ กลุ่มประชาชนจะเป็นกลุ่มรองหรือกลุ่มตาม

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ
ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน
ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ใน
การวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ
โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์
สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา ความ
รอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน
วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว
พระราชดำริ มีหลักพิจารณาเริ่มแรกเป็นกรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติ
ตนในทางที่ควรจะเป็น มีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้
ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและ
วิกฤตเพื่อความมั่นคงยั่งยืนของการพัฒนา (สำนักราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวัง, 2542, 12) ทั้งนี้
คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการ

ปฏิบัติทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนความพอเพียงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ
 ดังพรรณษะของนักวิชาการ ดังนี้

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549, 8) ได้อธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็น
 ปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการและแนวทางปฏิบัติของแต่ละบุคคล องค์กรโดยคำนึงถึงความ
 พอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสถานะแวดล้อม ความมีเหตุผลการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดย
 ใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียน
 กัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยง
 คนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน สร้างสรรค์พลังในทางบวกนำไปสู่ความสามัคคี การพัฒนา
 ที่สมดุล ยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้าง
 ถึงใน อุดมพร อมรรธรรม, 2549, 25) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนัยแห่งวัฒนธรรมว่า
 เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค มีความหมายกว้างกว่านั้นมากเพราะต้องรวมเอา 1.อุดมการณ์บางอย่าง
 2.โลกทัศน์บางอย่าง 3.ความสัมพันธ์บางอย่าง 4.ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วยจึงจะนับได้ว่าเป็น
 เศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริงทั้ง 4 ประการ คือ ส่วนที่เรารู้จักกันว่าวัฒนธรรมนั่นเอง ถ้าไม่เข้าใจเศรษฐกิจ
 พอเพียง ตามความหมายเช่นนี้ เศรษฐกิจพอเพียงจะมีความเป็นไปได้แก่คนจำนวนน้อยเท่านั้น
 เกษตรกร ที่มีที่ดินของตนเองในปริมาณเพียงพอจะผลิตเพื่อพอบริโภคหรือทำรายได้พอสำหรับ
 ครัวเรือนเท่านั้น ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงนิยมกันไว้เพียงว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม
 ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูกหรือศีลธรรม ความไม่ละโมภและการประหยัดเท่านั้น ซึ่งป.อ. ปยุตโต (อ้าง
 ถึงใน อุดมพร อมรรธรรม, 2549, 28) ปราชญ์แห่งพุทธธรรมได้มองเศรษฐกิจพอเพียงในแง่จิตวิสัย
 และจิตวิสัยว่า ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงอาจมองได้เป็น 2 ด้าน คือ มองอย่างวัตถุวิสัย มอง
 ภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ ที่เราพูดว่าพอสมควรกับอัตภาพ ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า
 ฟังตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ส่วนความหมายด้านจิตวิสัยหรือด้านจิตใจภายใน คือ คนจะมีความรู้สึก
 เพียงพอไม่เท่ากัน บางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคน มีนิดเดียวก็พอ เป็นการเพียงพอทางจิต สรุปร้อย่าง
 สั้นที่สุดคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การมีชีวิตอยู่อย่างพอดินนั้นเองเมื่อพอดิแล้วต่อไปจะขยับขยายให้มี
 มากขึ้นอีกก็ได้ ขอเพียงแต่ต้องหามาได้โดยถูกต้องชอบธรรมเป็นลำดับ และ ป.อ. ปยุตโต (2549, 57)
 ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอดี ไม่มากไม่น้อยเกินไป โดยเฉพาะการอุปโภคบริโภค ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีพ เช่น กินพอประมาณ ดื่มพอประมาณ ใช้พอประมาณ ก็คือ กิน ดื่ม ใช้แต่พอดี พอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย ขององค์กร ที่เรียกว่า กินเป็น ใช้เป็น อย่างประหยัด มัธยัสถ์

2. ความมีเหตุผล ได้แก่ การคิด การพูดและการกระทำบนฐานของความรู้ที่มาและที่ไปของเรื่องว่าเป็นอย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรเป็นตัวก่อให้เกิดจะหลุดออกจากเหตุนั้นได้โดยอาศัยช่องทางใด และจะใช้วิธีการใด การรู้เหตุรู้ผลที่ว่าจะช่วยให้แก้ไขปัญหาและพัฒนาได้สำเร็จมากขึ้น

3. การมีระบบภูมิคุ้มกันผลกระทบทั้งจากภายในและภายนอก ได้แก่ ความไม่ประมาท ขาดสติ จะคิด จะทำ จะพูดอะไรต้องระมัดระวัง ไม่ผลิผลตามคว้านได้ ต้องรู้เขารู้เรา โดยเฉพาะผู้นำทุกระดับ จะต้องตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ต้องพร้อมที่จะรับและรุกได้เสมอเพราะปรากฏการณ์ทั้งทางสังคม วัฒนธรรมและธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งเงื่อนไขการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม จะต้องเสริมสร้างใน 2 ด้าน คือ หนึ่งด้านจิตใจ ปัญญา เน้นความรู้คู่คุณธรรม กล่าวคือ ตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม สองด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา ความรอบคอบ ทั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายที่เน้นเป็นพิเศษในการเสริมสร้างเงื่อนไขข้างต้น คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ เนื่องจากการกระทำใดๆ ของคนกลุ่มนี้สามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเน้นย้ำเรื่องความรู้และคุณธรรมเป็นอย่างมาก ในขณะที่ประมวล ฐิติ (อ้างถึงใน กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547, 21) กล่าวว่า ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งชาติหรือเป็นส่วนหนึ่งในระเบียบวาระริบคว่นของชาติ อันประกอบด้วย 1.สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ 2.สร้างเศรษฐกิจพอเพียง 3.ปฏิรูประบบเศรษฐกิจมหภาคและการเงิน 4.ปฏิรูประบบรัฐทั้งการเมืองและระบบราชการ 5.ปฏิรูปการศึกษา 6.ปฏิรูปสื่อ 7.ปฏิรูปกฎหมายที่เชื่อมโยงกัน ทำให้ประเทศไทยมีฐานที่เข้มแข็งเติบโตได้อย่างสมดุล เป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่มีคุณลักษณะเด่นคือ นอกจากความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์หรือมีมิติเพื่อนมนุษย์ (Human dimension) โดยอนุรักษั ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตแล้วยังครอบคลุมถึงแนวคิดด้านศีลธรรมและจิตใจไปพร้อมๆ กับให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ หมายถึง รู้จักพอประมาณทั้งภายในและภายนอก ภายใน หมายถึง การควบคุมตนเองให้รู้จักตอบสนองต่อความอยากมี อยากได้ อยากเป็นของตนเองอย่างพอเหมาะพอดีไม่มากและไม่น้อยเกินไป ภายนอก หมายถึง การรู้จักตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่มากระทบเราอย่างพอเหมาะพอควรไม่มากและไม่น้อยเกินไป

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การรู้จักใช้เหตุผลเข้าพิจารณาทุกๆ ปัญหาที่เข้ามากระทบตัวเรา ใคร่ตรงอย่างรอบคอบถี่ถ้วนเพื่อรับมือกับปัญหานั้น ความมีเหตุผลจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการที่บุคคลมีข้อมูลที่มากพอ ซึ่งต้องปลูกฝังให้บุคคลเป็นผู้รักในการเรียนรู้ ขยัน หมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อเพิ่มข้อมูลให้กับตนเองในการนำไปใช้คิดตามหลักเหตุและผลได้เต็มที่ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การสอนให้บุคคลรู้จักเท่าทันตนเอง รู้เท่าทันเหตุการณ์รอบตัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและหาทางป้องกันรับมือได้ คิดคำนึงถึงผลดีผลเสียของการเปลี่ยนแปลงนั้น ปัจจัยเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมา แม้กระทั่งความล้มเหลว หากไม่สามารถรับมือกับเหตุการณ์นั้นได้ รวมถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

นักวิชาการ โครงการสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้สังเคราะห์ความเห็นของนักเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบทความ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ตามความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ โดยคำนึงถึงบริบททางเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรม ต่างๆ เพื่อที่จะสามารถแสดงให้เห็นและเข้าใจถึงพระราชดำรัสได้ถูกต้องยิ่งขึ้น โดยอธิบายว่านักเศรษฐศาสตร์ต่างให้ความหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันออกไปเป็นสื่อความหมาย ประกอบด้วย

กลุ่มที่หนึ่ง อธิบายว่า ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์ เป็นภูมิปัญญาไทย เป็นทุนทางสังคมของประเทศ เนื่องมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมชุมชน พื้นฐานระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย เป็นวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นปรัชญาแนวคิดที่ประยุกต์ศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่จะลดความอยากลงมาสู่ระดับที่สามารถพึ่งตนเองได้ ความแตกต่างระหว่างแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้มีประเด็นสำคัญอยู่ที่การให้ความหมายของความต้องการของมนุษย์ เนื่องจากในทางวิชาเศรษฐศาสตร์นั้นนิยามความต้องการของมนุษย์ว่าเป็น

สิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด ต่างจากในนิยามภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นย้ำการลดความอยากของมนุษย์สู่ความพอดีหรือดุลยภาพในที่นี้แตกต่างจากดุลยภาพ (Equilibrium) ในนิยามของวิชาเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จึงให้ความเห็นตรงกันว่า ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่มีความเห็นตรงกันว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนประกอบที่สำคัญสามส่วนที่เกี่ยวข้องกันและจะขาดซึ่งส่วนใดส่วนหนึ่งมิได้ คือ ความพอดี การกระจายความเสี่ยงและการพึ่งตนเอง ความพอดีในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกับดุลยภาพในวิชาเศรษฐศาสตร์ แต่จะเป็นดุลยภาพที่เป็นพลวัตปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานะและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ส่วนเรื่องความเสี่ยงนั้นเกี่ยวข้องกับความพยายามในการลดการกระจายความเสี่ยงเพื่อให้เกิดความพอดีอย่างยั่งยืน การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด คือ ความพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนและลดต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (Transaction cost) ไม่ให้สูงเกินไปอาจกล่าวได้ว่านักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จัดให้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับเดียวกับวิชาเศรษฐศาสตร์อันเป็นแนวคิดที่พยายามนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน ชุมชน สังคมและประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เพราะเป็นการดำเนินการทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (budget constraints) ภายใต้การบริหาร การกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุลและมีการแลกเปลี่ยนอย่างมีประสิทธิภาพ (efficiency) โดยให้ข้อสังเกตว่าการพึ่งตนเองนั้นอาจทำให้สูญเสียโอกาสที่จะได้รับประสิทธิภาพที่เกิดจากการเน้นความชำนาญเฉพาะอย่าง การพึ่งตนเองในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จึงหมายถึง ความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยง เพื่อลดความเสี่ยงลงให้มากที่สุดและเห็นว่าแม้จะมีการติดต่อค้าขายกับภายนอก ต่างประเทศหรือการใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ หากสามารถควบคุมและรู้เท่าทันก็ยังคงถือว่าเป็นการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอเพียง การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงด้านต่ำ (downside risk) ที่จะช่วยให้กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองค้าสามารถเผชิญและรับแรงกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมได้ อันจะส่งผลให้ระบบเกิดเสถียรภาพ

กลุ่มที่สี่ เป็นกลุ่มที่ให้ความคิดเห็นอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานความเป็นอยู่อันควร ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศตามศักยภาพประเทศ และในทัศนะของอภิชัย พันธเสน (อภิชัย พันธเสน, 2547, 23) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่อยู่เหนือพุทธเศรษฐศาสตร์หรืออีกแนวหนึ่งแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสตร์อื่นๆ เช่น แนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์ แบบมาร์แชลล์หรือแบบเคนส์ หากแต่รากฐานวิธีคิดระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์แตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอื่นๆ ในขณะที่แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีพื้นฐานวิธีคิดในส่วนที่มาจากความเชื่อวามนุษย์ เกิดมาพร้อมกับอวิชาหรือความไม่รู้อันเป็นต้นเหตุของความไร้เหตุผล ปัญญาที่เกิดจากการรักษาศีลและมีสมาธิจะทำให้ความไร้เหตุผลของมนุษย์ลดลง โดยอธิบายว่าการที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเน้นย้ำถึงความพอประมาณและมีเหตุผล หรือการทำให้ดีที่สุดโดยมีการจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม (optimization through proper risk management) ทำให้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับภาคเศรษฐกิจทุกสาขาของประเทศ ไม่จำกัดเฉพาะภาคการเกษตรหรือภาคชนบท เนื่องจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการยับยั้งหรือลดความโลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การจะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผลรัฐ จึงจำเป็นต้องสร้างกฎกติกา บทลงโทษ หรือมาตรการด้านภาษีและเครื่องมือทางการเงินที่รัฐมีอยู่เพื่อสร้างความพอเพียง จำกัดความโลภให้แก่ผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจบนมาตรการที่เปิดเผย ไม่เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจอันเป็นสาเหตุของการแสวงหากำไรเข้าทางเศรษฐกิจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของสุเมธ ตันติเวชกุล (อ้างถึงในอภิชัย พันธเสน, 2547, 35) คือปรัชญาที่ว่าด้วยการวางรากฐานอันมั่นคงยั่งยืนของบุคคลและสังคมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยทั้งหลายจึงเปรียบได้กับปรัชญาแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็ง ยั่งยืนให้กับฐานรากของบุคคล โดยยึดหลักทางสายกลางเป็นหลักการดำเนินชีวิต บนวิถีแห่งความไม่ฝืดเคืองรู้เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา พร้อมกันนั้นเสน่ห์ จามริก (อ้างถึงในอภิชัย พันธเสน, 2547, 40) เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงเสมือนสิ่งที่มาจุดประกายให้เกิดความตื่นตัวร่วมมือร่วมใจคิดค้นแสวงหา ทำความเข้าใจ ทั้งในระดับความคิดและปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย ส่วนในระดับความคิดนั้น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการอันยั่งยืนของสังคม ในความหมายที่เป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม สังคมนิยม ฯลฯ เป็นหลักการที่เป็นองค์รวมเป็นสากล เป็นอุดมการณ์คู่ขนาน ปฏิสัมพันธ์กับอุดมการณ์ต่างๆ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแกนกลางของคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ กระบวนทัศน์ใหม่ วัฒนธรรม การเรียนรู้ใหม่บนพื้นฐานของหลักการสังคมอันเป็นรูปธรรมที่จำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดและทิศทางของการปฏิรูปการพัฒนา และเกษม วัฒนชัย (2548, 18) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า

หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับทุกประเทศในโลก โดยเฉพาะการสร้างเสริมเข้มแข็งเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

1. ความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัดและไม่เบียดเบียนผู้อื่น
2. ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียง ต้องใช้เหตุผลและพิจารณาด้วยความรอบคอบ
3. การภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะที่ศูนย์ เศรษฐ์บุญสร้าง (2550, 11-19) ให้ทรงสนะว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน การจะสามารถเข้าถึงความพอเพียงที่เป็นการดำเนินไปในทางสายกลางได้นั้น ต้องอาศัยการประมาณอย่างมีเหตุผลและอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติ โดยถ้าหากสามารถสร้างเหตุได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ผลแห่งความเจริญอกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับเหตุที่นั้นเสมอ ซึ่งถ้าหากสามารถพัฒนาตามทางสายกลางได้เป็นลำดับแล้วผลที่จะเกิดตามมา คือ การมีความเข้มแข็งและระบบภูมิคุ้มกันในตัวต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ การจะประมาณการอะไรได้อย่างมีเหตุผลและพอเหมาะนั้นต้องอาศัยความรู้ต่างๆ ช่วยในการพิจารณา และจะต้องใช้ความรู้รอบคอบ ระมัดระวัง พิจารณาได้หลายแง่หลายมุมด้วยความรอบรู้ จึงจะสามารถนำความรู้มาใช้ในการวางแผนปฏิบัติได้อย่างพอเหมาะพอดี พอประมาณตามทางสายกลางแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกันนอกจากอาศัยความรู้แล้วยังต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนควบคู่พร้อมกันไปด้วย จึงจะช่วยให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย ดังนั้นความรู้กับคุณธรรม จึงเปรียบเสมือนร่างกายกับจิตใจที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันเป็นองค์ประกอบ สำคัญพื้นฐานสำหรับการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลางตามแนวทางแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะขาดองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ และให้ความหมายของคำว่า ทางสายกลาง คือ มีความพอดี พอเหมาะ ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไปหรือไม่มากจนเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป

ความพอดี พอเหมาะ ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขขององค์ประกอบต่างๆ ที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลาเป็นพลวัต (dynamic) ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว (static) เพราะเมื่อองค์ประกอบเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เป็นความพอดีเหมาะสมภายใต้เงื่อนไขของเวลา และสถานที่หนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่พอดีเหมาะสมภายใต้เงื่อนไขขององค์ประกอบ ในอีกเวลาและสถานที่หนึ่ง ๆ ได้หลักการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลางนี้ สามารถใช้ปฏิบัติได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับประเทศชาติ โดยมีนัยที่สะท้อนถึงมิติของการยกระดับไปสู่ความเจริญงอกงามยิ่งขึ้น ภายใต้พลวัตทางวัฒนธรรม (cultural dynamic) ที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นเป็นตอนแฝงอยู่ ไม่ใช่หมายถึงการหยุดนิ่ง ล้าหลัง ในขณะที่โลกกำลังพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังพระบรมราโชวาทที่ทรงอธิบายไว้ว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป...”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างถึงในอภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549,58) สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเองอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอมีพอกินพอใช้เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงต่อไปได้

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

- 1.เป็นแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองเป็นหลัก เน้นการใช้ศักยภาพของคน เสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด เพื่อให้ชีวิตของตนเอง ครอบครัวยุคน้อยรอด
- 2.ทำให้เกิดความเข้มแข็งในจิตใจ โดยยึดหลักการพึ่งตนเองในทางพุทธศาสนา เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็ทำให้จิตใจสงบ เข้มแข็ง ไม่วิตกกังวล
- 3.เกิดความร่วมมือร่วมใจ สัมครสมานสามัคคีภายในชุมชนเดียวกัน
- 4.แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าพอมี พอกินแล้วก็จะทำให้ลดปัญหา ลดความยากจน ซึ่งในเรื่องเดียวกันนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าควรครอบคลุมแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ 5 ข้อ คือ

1.พอเพียง คือ การบริโภคและผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและเหตุผล ไม่ขัดสน แต่ไม่ฟุ่มเฟือย

2.สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์ (Globalization) มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน คนกับสังคม มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิตที่สมดุล มีการผลิตหลากหลายกลมกลืน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3.ยั่งยืน คือ ความพอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นสามารถก้าวทันพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันกับตลาดโลก มีการบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

4.ภูมิคุ้มกันก้าวทันโลก หมายถึง มีความระมัดระวังในการนำความรู้และวิชาการมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต รอบคอบ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอก สามารถป้องกันหรือลดผลกระทบอันเกิดจากการผันผวนหรือความผกผันของโลกภายนอก

5.คุณภาพ จะพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้คนต้องมีคุณภาพในด้านต่างๆ คือ พื้นฐานจิตใจ มีความสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี เมตตาหวังดีให้กันและกันมีหลักการดำเนินชีวิต ความอดทน ความเพียร สติปัญญา คิดรอบคอบก่อนลงมือทำ มีวินัย เป็นภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดี มีศักยภาพ ทักษะความรู้ที่เหมาะสม ในการประกอบอาชีพหารายได้อย่างมั่นคง พัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาความหมายและคุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งมีความหมายที่ซ้อนกันอยู่และมีความเกี่ยวเนื่องกันการมีเหตุผลย่อมบ่งชี้ถึงความพอประมาณ ในขณะที่ความพอประมาณจะไปสร้างภูมิคุ้มกันขณะเดียวกันการมีภูมิคุ้มกันเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการมีเหตุผล ส่วนเงื่อนไขของการมีความรู้คุณธรรมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะหนุนช่วยองค์ประกอบทั้งสามให้ดำเนินไปได้อย่างมั่นคง ไม่สามารถแยกจากกันได้เด็ดขาด ดังนี้

1.ความพอประมาณ คือ ความพอดี โดยเฉพาะการอุปโภคบริโภคปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินชีวิตให้พอดี พอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่กอบโกยไว้เฉพาะตนจนทำให้เกิดความขาดแคลน ไม่สมดุล รู้จักพอประมาณ

ในการแสวงหา รู้จักรับและสละปัจจัยที่ควรสละเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักตอบสนอง ต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่มากระทบเราอย่างพอเหมาะพอควร ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป รวมถึงไม่ กระทบการอันเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน

2. ความมีเหตุผล คือ การรู้จักใช้เหตุผลเข้าพิจารณาทุกๆ ปัญหาที่เข้ามากระทบ โดยพิจารณา จากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีเหตุปัจจัยอะไรเป็นตัวก่อให้เกิดจะหลุดออกจากเหตุนั้นได้ โดยอาศัย ช่องทางใดและจะใช้วิธีการใด ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ทั้งต่อตนเอง สังคมส่วนรวม ด้วยความรู้ความเข้าใจ วิเคราะห์ วางแผน ประสานงานและดำเนินการอย่างมีระบบ รอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การรู้เท่าทันตนเอง รู้เท่าทันเหตุการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นและหาทางป้องกันรับมือได้ คำนึงถึงผลดีและผลเสียของการเปลี่ยนแปลงปัจจัยเสี่ยงที่จะ ก่อให้เกิดปัญหาขึ้น ความล้มเหลวหากไม่สามารถรับมือได้ความสามารถในการพึ่งตนเอง มีวินัยใน ตนเอง เพื่อช่วยให้ฟื้นตัวได้ง่ายเมื่ออยู่ในภาวะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและรับมือกับ สถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือความคาดหมาย เป็นการเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้าน ต่างๆ ในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไขความรู้ คือ รู้ตนเองอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไรมีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีอุดมการณ์และอุดมคติซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการ ดำเนินชีวิต ผู้ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานและดำรงชีวิตจะทำงานเพื่องานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ อดทน รู้จักเกรงใจและให้อภัย

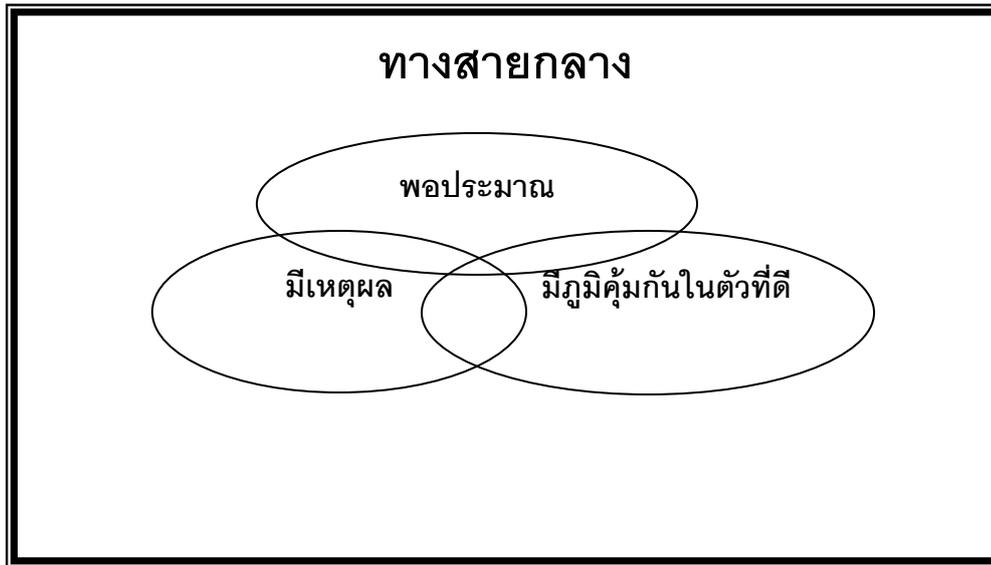
5. เงื่อนไขคุณธรรม คือ พฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความ ซื่อตรง ความ پاکเพียรพยายาม ความพร้อมที่จะทำงานไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่น สามัคคีช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาคนที่เน้นคนเป็นเป้าหมายและปลูกฝังคุณค่า ของความเป็นคน ส่งเสริมให้ใช้ศักยภาพของคนด้วยการพึ่งตนเอง เมื่อแต่ละบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วขั้นต่อไป คือ ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ สมัครสมานสามัคคีกันภายในชุมชนสามารถแก้ปัญหา และลดความยากจนได้ ชุมชนก็จะเกิดความเข้มแข็ง เป็นการดำเนินชีวิต ตามทางสายกลางของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอดีพอเหมาะ ไม่ตึงเกินไป

ไม่หย่อนเกินไป ความพอดีพอเหมาะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขขององค์ประกอบต่างๆ ที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เป็นพลวัตไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว เพราะเมื่อองค์ประกอบเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เคยเป็นความพอดีพอเหมาะพอดีภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสถานที่หนึ่งๆ อาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่พอดีพอเหมาะภายใต้เงื่อนไขขององค์ประกอบในอีกเวลาและสถานที่หนึ่งๆ ไม่ใช่การหยุดนิ่งล่าหลังในขณะที่โลกกำลังพัฒนา

เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเข้าถึงความพอเพียงที่เป็นทางสายกลางได้ต้องอาศัยการประมาณอย่างมีเหตุผลเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติ โดยถ้าหากสามารถสร้างเหตุได้อย่างเหมาะสมถูกต้องผลแห่งความเจริญงอกงามจะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับเหตุ นั้นเสมอ ผลคือมีความแข็งแรง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การจะประมาณได้อย่างพอเหมาะและมีเหตุผลต้องใช้ความรู้ต่างๆ ช่วยพิจารณาอย่างรอบคอบระมัดระวัง และใช้คุณธรรมจริยธรรมในการวางแผนและปฏิบัติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

ในแต่ละขั้นตอนควบคู่พร้อมกันไปด้วยจึงจะช่วยให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (self-sufficiency) โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ อยู่แต่พอดี อย่าฟุ่มเฟือย อย่งไรประโยชน์ อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย มีความรักความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ รวมพลังกันด้วยความสามัคคี จัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้ ซึ่งคือวิถีการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันที่สอดคล้องเกื้อกูล เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมไทย เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของบุคคล ที่ชี้ให้เห็นถึงการกระทำใดๆ ต้องเริ่มจากการกระทำด้วยตนเอง พึ่งตนเองก่อน สร้างตนให้ดำรงอยู่ในความพอมี พอกิน พอใช้และสามารถอยู่ได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อมีความมั่นคงแล้วจึงจะสามารถขยายหรือช่วยเหลือเกื้อกูลผู้คนรอบข้างได้ทั้งนี้ต้องอาศัยการพิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบและสติปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับกระแสของความเปลี่ยนแปลงรอบด้านทั้งภายในและภายนอกสามารถแสดงกรอบแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2551, 32-33)

เงื่อนไขความรู้
(รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง)

เงื่อนไขคุณธรรม
(ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน)

ชีวิต/เศรษฐกิจ/สังคม

สมดุล/มั่นคง/ยั่งยืน

ภาพ 1 กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2551, 33)

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคง ความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กันดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียรและใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5.แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยี ดังพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542 ตอนหนึ่งความว่า

“...ถ้าไม่มี เศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับ

จะพังหมด จะทำอะไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่ไป

...หากมี เศรษฐกิจพอเพียง แบบไม่เต็มที่

ถ้าเรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ให้ปั่นไฟ

หรือถ้าขึ้น โบราณกว่า มีดก็จุดเทียน

ก็มีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ

...ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้น ๆ

แต่จะบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียง นี้

ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้

จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน

...พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้

การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่สมดุลมีความสุขตาม อุดมภาพ พัฒนาเศรษฐกิจของตนเองและประเทศชาติมั่นคง อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความเอื้ออาทรซึ่งกัน และกัน ไม่ได้ปฏิเสธการเป็นหนี้สิน การกู้ยืมเงิน แต่เน้นการบริหารความเสี่ยง คือ แม้ว่าจะกู้ยืมเงินมา ลงทุนก็เพื่อดำเนินกิจการที่ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงมากจนเกินไป ควรลงทุนให้เหมาะสมกับธุรกิจของ ตนเอง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2550, ออนไลน์)

1. แนวคิดความพอประมาณ

จรัส พัทธมราชศักดิ์และกวี อิศริวรรณ (2544, 55) ได้สรุปหลักการดำเนินชีวิต ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักมัตตัญญูตา ในพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมการบริโภคพร้อมๆ กับการฝึกจิตและฝึกปัญญา ซึ่งเรียบง่าย มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ เอื้อต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประกอบด้วยหลักการและวิธีปฏิบัติ ดังนี้

1.1 การรู้จักประมาณในการแสวงหา การรับ และการสละมนุษย์ทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและต้องการสิ่งที่มีคุณค่าอย่างอื่นอันได้แก่สินค้าและบริการต่างๆ อีกด้วย ซึ่งปัจจัยพื้นฐาน สินค้าและบริการดังกล่าวต้องแสวงหาหรือทำงานจึงจะได้มา ดังนั้นในการแสวงหาคนที่มีโอกาส มีกำลัง สติปัญญามากกว่าจะได้เปรียบ ตลอดจนข่มเหงรังแกและครอบงำผู้ที่ด้อยกว่าทำให้ผู้ที่ด้อยโอกาส กำลังความสามารถได้รับความทุกข์มาก ต้องคอยหาความแอบแฝงแย่งชิงเอามาจากคนที่มียากกว่า และที่มั่งมีนั้นก็ไม่ได้เป็นสุขจิตใจจริงๆ ต้องคอยป้องกันรักษาทรัพย์สินของตนเองตลอดเวลา พระพุทธศาสนาจึงได้ชี้หลักในการแสวงหาปัจจัยสี่ สินค้าและบริการต่างๆ ไว้ด้วยสัมมาอาชีวะ การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ฝึกฝนตนให้สามารถจะแสวงหาโดยประกอบสัมมาชีพ คือเลี้ยงชีพโดยทางสุจริตซึ่งครอบคลุมการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมอย่างหนึ่ง กับการทำหน้าที่ความประพฤติหรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การประพฤติตนเป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ก็พึงนับว่าเป็นสัมมาชีพของลูก

1.2 การรู้จักประมาณในการรับ มีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ ผู้ให้ วัตถุที่ให้ และการใคร่ครวญถึงความประสงค์ของผู้ให้วัตถุที่ให้ของผู้รับ การรู้จักประมาณ ในการรับขึ้นอยู่กับความเข้าใจในความประสงค์ (ศรัทธา) ของผู้ให้ ความมากน้อยของวัตถุ และกำลังของผู้รับแต่ละคนควรมีปัจจัยเครื่องดำรงชีพอย่างพอเพียงที่จะมีชีวิตรอดสร้างประโยชน์ได้ภายในขอบเขตเท่าที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น การรู้จักประมาณในการรับควรเป็นไปโดยอาศัยหลักความสันโดษ คือ ความพอใจ ยินดีตามมี ตามได้

1.3 การรู้จักประมาณในการสละ สังคมต้องมีการจัดตั้งวางระเบียบ กฎหมายหรือกติกาต่างๆ ในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กันเพื่อไม่ให้คนละเมิดต่อกัน โดยการปฏิบัติต่อวัตถุให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน มนุษย์ที่ เป็นผู้ผลิตสิ่งบริโภคเองแต่แล้วก็ไม่สามารถควบคุมได้ ปล่อยให้มีการครอบครองปัจจัยการผลิตและสิ่งบริโภคด้วยอำนาจ

ความไม่เป็นธรรม กอบโกยไว้เฉพาะตน ทำให้เกิดการขาดแคลนไม่สมดุลจึงจำเป็นต้องมีการเสียดสละ สละความยึดติดที่มองเห็นได้ง่ายคือความยึดติดในวัตถุต่างๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดีแต่พอสร้างขึ้นมาแล้วก็พอเกิดความมีขึ้นก็มีการเป็นเจ้าของ พอมีการเป็นเจ้าของก็เกิดความยึดมั่นมีความมุ่งหมายผูกพัน พอเกิดความยึดมั่นก็มีความห่วงกังวล สิ่งเหล่านี้นอกจากทำให้เกิดความสะดวกในการดำเนินชีวิตแล้วก็จะนำความทุกข์มาให้ด้วย เพราะทำให้เกิดความห่วงกังวลเป็นอย่างน้อยแล้วก็ยังทำความเศร้าเสียใจเมื่อแตกสลายไป ตรงนี้เป็นข้อที่ควรแก้ไขคือทำอะไรให้สิ่งที่เกิดมีขึ้นมาช่วยอำนวยความสะดวกแต่ผลดีในการดำเนินชีวิต ไม่เกิดโทษกับจิตใจก็ต้องฝึกฝนตน โดยรู้จักสละ

1.4 การรู้จักประมาณในการพิจารณาบุคคลแต่ละคนมีความบกพร่องที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง คือ ขาดการพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับตน ซึ่งทำให้เสียโอกาสในการสร้างสรรค์ความดีและทำให้ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ การหมั่นตรวจตราการปฏิบัติของตนในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการครองชีพ ตั้งแต่ปัจจัยพื้นฐาน คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ตลอดจนปัจจัยที่สำคัญสำหรับการครองชีพอื่น ๆ มีจุดหมายเพื่อความเสียหายที่ยังไม่เกิดก็หมดโอกาสเกิด และสิ่งที่เกิดมีบ้างแล้วก็จะลดน้อยเบาบางลง การพิจารณานี้ถือเป็นหัวใจ เป็นสาระสำคัญของมัตตัญญูตา การพิจารณาเป็นตัวบอกว่าจะแสวงหา รับ บริโภค สละ อะไรเท่าไรจึงพอดี และโดยวิธีใดจึงพอดีแล้วไม่เป็นทุกข์ การพิจารณาสิ่งที่ต้องพิจารณา การที่แต่ละคนรู้จักประมาณสิ่งที่ต้องพิจารณาได้แก่ปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์อย่างหนึ่ง เพราะปัจจัยสี่เครื่องจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและมีประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะควรจะได้รับ การพิจารณาก่อนที่จะใช้สอย การรู้จักประมาณในการพิจารณาเป็นการป้องกันความไขว่เขวออกไปจากจุดประสงค์ที่แท้จริง เช่น ความนิยมใหญ่โตโอ้อ่า ความเห็นแก่ความสุขสบาย เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาวัตถุแต่น้อยและความงามตามธรรมชาติ อันเป็นเครื่องชี้้นำให้ก้าวสู่ความสมบูรณ์และความลงตัวของชีวิต

การเรียนรู้และสร้างความเข้าใจ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องคำนึงว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเป้าหมายตายตัวคงที่ หากแต่เป็นกระบวนการซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับหลายบุคคล หลายชุมชน ในฐานะศูนย์กลางของการศึกษา ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ 1. การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่มั่นคงสำหรับปัจเจกชน 2. ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรู้สหวิทยาการ มีความครอบคลุมแทบทุกมิติของชีวิต การเรียนรู้ต้องใช้วิทยบูรณาการและเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ชีวิต 3. การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้องอยู่บนพื้นฐานคิดที่เรียกว่าคิดอย่างเป็น

ระบบ ซึ่งจะช่วยทำให้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ มีความสามารถหลายด้าน ตั้งแต่พื้นฐานไปจนถึงความสามารถในการวางแผนจัดการ 4. การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลายในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นทั้งมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเรียนรู้เป็นการผสมผสานพลังอำนาจให้กับชุมชนในการที่จะมีวิถีคิด วิถีการผลิตและวิถีชีวิตของตนเองอันจะนำไปสู่การสร้างระบบที่ดี เป็นอิสระจากระบบทุนนิยมและเดินทางเข้าสู่แนวทางพอเพียง ยั่งยืน เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ในที่สุด (อภิชัย พันธเสน, 2549, 162) ซึ่งวิธีการสร้างความพอเพียงบนความพอประมาณในแต่ละคน ครอบครัว ชุมชน หรือแต่ละประเทศย่อมไม่เท่ากัน แต่สำหรับผู้มีความพอประมาณแล้วจะสามารถพึ่งตนเองได้ มีชีวิตอยู่อย่างสุขกายสุขใจ ความพอประมาณ หมายถึง การใช้จ่ายไม่มากไม่น้อยเกินตัวจนทำให้กลายเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว แต่ปรับมาเป็นมีเท่าไรใช้เท่านั้น ไม่เห่อตามคนอื่น โดยใช้ความรู้คู่กับคุณธรรมต้องรอบรู้หลักวิชาการต่าง ๆ ในการนำมาปรับใช้ การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม รอบคอบในการนำความรู้ไปใช้และระมัดระวังในการใช้ความรู้นั้น ที่สำคัญต้องมีคุณธรรมทั้งในด้านความความกตัญญู ด้านการกระทำ โดยต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน พากเพียร มีสติปัญญา มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป (รัตนา โพธิสุวรรณ 2549, 43)

จากการศึกษาแนวคิดของความพอประมาณ สรุปได้ว่า ความพอประมาณ คือ การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ดิغام มีความสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ รู้จักพิจารณาในการแสวงหาปัจจัยดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่กอบโกยไว้เฉพาะตนจนทำให้เกิดความขาดแคลน ไม่สมดุล ไม่ติดยึดอยู่กับวัตถุหรือปัจจัยที่ควรละเพื่อให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรม

2. แนวคิดความมีเหตุผล

สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำประเทศไทย [UNDP] (2550, ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้สรุปว่า ความมีเหตุผล (reasonableness) ในเศรษฐกิจพอเพียงต่างจากคำว่า มีเหตุผล (rationality) ของมนุษย์เศรษฐกิจที่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน เพื่อสามารถบริโภคได้มากที่สุด ความหมายในภาษาไทยของคำว่ามีเหตุผลนั้นแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการและผลตลอดจนแรงจูงใจและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการกำหนดเป้าหมายที่พอประมาณแทนเป้าหมายที่สุดขั้ว ตลอดจนความสามารถในการตระหนักรู้ว่าในความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว นั้น มีผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างไรบ้าง ความพยายามในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตนนั้นแท้จริงเป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผลเพราะในที่สุดจะนำไปสู่ความขัดแย้งหรือความทุกข์มากกว่า

ความสุข เหตุผลจะต้องถูกใช้คู่กับความรู้และความเมตตา ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาแทนความเห็นแก่ตัว ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้ตอนหนึ่งในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2513 ว่า

“...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึงกฎแห่งเหตุและผลว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ การกระทำ และผลนั้นจะเป็นผลดีและผลเสียก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้นการที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผล ด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริต งานของแต่ละคนจึงจะเป็นผลดีและเชื่อได้ว่าผลงานของแต่ละคนจะประมวลกันเป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองได้ ดังปรารถนา...” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 9 กรกฎาคม 2513) สำหรับ การตัดสินใจโดยมีเหตุผล คือ การพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ การกระทำโดยมีเหตุผล หมายถึง การกระทำที่เล็งหรือคาดหมายเห็นผลว่าจะเกิดอะไรขึ้นเมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงมี ตรงนี้เองคือความมีเหตุผลในการเดินตามรอยพระยุคลบาทตาม เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการแก้ไขปัญหามาตามหลักอริยสัจ 4 อันเป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบเป็นหลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาระชีวิต โดยสรุปคือหลักแห่งเหตุและผล 4 ประการ คือ 1. ทุกข์ คือ รู้สภาพปัญหา 2. สมุทัย คือ รู้สาเหตุของปัญหา 3. นิโรธ คือ รู้เป้าหมายของการแก้ไข ปัญหา 4. มรรค คือ รู้วิธีการแก้ปัญหา ดังนั้น ความมีเหตุผล คือ การแก้ปัญหาที่สาเหตุอย่างมีการวิเคราะห์และมีระบบ มีการวางแผนกำหนดกลยุทธ์ มีการประสานงาน การตัดสินใจโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลที่จะตามมาจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ความมีเหตุผล หมายถึง การประเมินเหตุผลของการกระทำใด ๆ ก็ตาม ความเข้าใจถึงผลที่จะตามมาอย่างถ่องแท้ ซึ่งไม่ได้หมายถึงผลต่อตนเองเท่านั้น แต่ผลต่อผู้อื่น สังคมสิ่งแวดล้อมด้วย ไม่เฉพาะแต่ผลในระยะสั้นเท่านั้น แต่รวมทั้งผลในระยะยาวด้วย รวมถึงการสะสมความรู้ประสบการณ์ความสามารถในการวิเคราะห์ การรู้จักตนเอง การมองการณ์ไกลตลอดจนมีความเมตตาเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และ กวี อิศริวรรณ 2544, 56) ซึ่ง ความมีเหตุผล หมายถึงทั้งการประเมินเหตุผลของการกระทำใด ๆ ก็ตามและการเข้าใจถึงผลที่จะตามมาอย่างถ่องแท้ซึ่งไม่ได้หมายถึงผลต่อตนเองเท่านั้น แต่ผลต่อผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยและไม่เฉพาะแต่ผลในระยะสั้นเท่านั้นแต่รวมทั้งผลในระยะยาวด้วย ดังนั้น ความมีเหตุผลจึงต้องรวมถึงการสะสมความรู้และประสบการณ์ ความสามารถในการวิเคราะห์ การรู้จักตนเอง การมองการณ์ไกลตลอดจนมีความเมตตาและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำประเทศไทย 2550 ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความมีเหตุผลสรุปได้ว่า ความมีเหตุผล คือ การพิจารณา ประเมินผลของการกระทำใด ๆ จากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการพิจารณาสภาพปัญหา สาเหตุ วิธีการ แก้ไข ตลอดจนผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ ทั้งต่อตนเอง สังคม ด้วยความรู้ความเข้าใจ วิเคราะห์ วางแผนและประสานงาน ดำเนินการอย่างมีระบบ รอบคอบ

3. แนวคิดการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ความจำเป็นในการมีภูมิคุ้มกันในตัว หมายถึง การสร้างความสามารถภายในที่จะช่วยให้ฟื้น

ตัวได้ง่าย หรือความสามารถที่จะอยู่ได้ในภาวะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง หรือความสามารถ ในการปรับตัวอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก รวมทั้งความสามารถในการรับมือกับ สถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมและไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า ซึ่งทั้งหมดนี้มีพื้นฐานจาก ความสามารถในการพึ่งตนเองและความมีวินัยในตนเอง(สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำ ประเทศไทย 2550, ไม่ปรากฏเลขหน้า) ในขณะเดียวกัน อาซัว เตาลานนท์ (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2550, 32) ได้ให้ทรรศนะว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นการเตรียมพร้อมรับ ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล คือมีมาตรการป้องกันความเสี่ยงที่รอบคอบและรัดกุม ไปสู่การปฏิบัติ และ สุภาศย์ อินทองคง (ออนไลน์) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การมี ระบบภูมิคุ้มกันผลกระทบ ทั้งจากภายใน และภายนอก ได้แก่ ความไม่ประมาทขาดสติ จะคิด จะทำ จะพูดอะไรต้องระมัดระวัง ไม่ผลิผลามคว่นได้ ต้องรู้เขา รู้เรา โดยเฉพาะผู้นำทุกระดับจะต้องตั้งตน อยู่ในความไม่ประมาท ต้องพร้อมที่จะรับและรุกได้เสมอ เพราะปรากฏการณ์ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามกฎธรรมชาติ และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การมีหรือการสร้างระบบเตรียมตัวให้พร้อมรับกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล โดยการร่วมกันเตรียมความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ถือเป็น ระบบภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยลดความรุนแรงของวิกฤติหรือผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งจะเป็นทุน ทางสังคมในระยะยาวที่จะช่วยพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยปัจจัยประกอบ เช่น การสำรวจและวิจัย วัฒนธรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดทุนทางวัฒนธรรม ยึดมั่นในหลักทางศาสนา ส่งเสริมค่านิยม รู้จักถอด ออม มัธยัสต์ ไม่ฟุ่มเฟือย ร่วมกันเป็นชุมชนมีความสามัคคี มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองพร้อมกับ เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ที่สร้างสรรค์ คัดสรรอย่างระมัดระวัง เลือกลงแต่สิ่งที่ดีมาต่อ ยอดความเข้มแข็ง สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกแบบพึ่งพิงอิงกัน (Interdependent) คือ มีมาตรการป้องกันความ เสี่ยงที่รอบคอบ รัดกุมไปสู่การปฏิบัติ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551, 162)

จากการศึกษาแนวคิดของการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สรุปได้ว่าการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การ

สร้างความสามารถในการพึ่งตนเองละความมีวินัยในตนเองให้เกิดขึ้น เพื่อช่วยสร้างความสามารถภายในที่จะช่วยให้ฟื้นตัวได้ง่ายเมื่ออยู่ภาวะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือความคาดหมาย การควบคุม เป็นการเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างรัดกุม ในขั้นปฏิบัติอันจะส่งผลให้สังคม ชุมชนโดยรวมดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

4. แนวคิดเรื่องไขความรู้และคุณธรรม

สมพร เทพสิทธิ์ (2546, 146-147) สรุปว่า การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมใด ๆ ต้องอาศัยความรู้อันประกอบด้วยหลักวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านแล้วนำความรู้นั้นมาเชื่อมโยงกันเพื่อพิจารณาวางแผนอย่างระมัดระวัง ต้องปลูกฝังอุดมการณ์และอุดมคติซึ่งเป็นเงื่อนไขความรู้ที่สำคัญเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต ผู้ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานและดำรงชีวิตจะทำงานเพื่องานด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ซื่อสัตย์สุจริต จะไม่หวั่นต่ออามิสสินจ้างมีชีวิตอยู่เพื่อความดี ทำความดีโดยไม่ท้อแท้หรือหวั่นไหวแม้ว่าในการทำมาดีจะต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมายเพียงใด แม้จะได้รับความกระทบกระเทือนใจและความท้อแท้ใจ ความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ตาม อุดมคติในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทุกคนจะต้องมี ควรมีอุดมคติในการปฏิบัติงาน มีความเสียสละ อดทน รู้จักเกรงใจและให้อภัย รวมถึงการมีอุดมคติในการดำรงชีวิต ในการดำเนินชีวิตเราต้องข่มใจ ต้องไม่กระทำสิ่งใด ๆ ที่เรารู้สึกด้วยใจจริงว่าชั่ว ว่าเสื่อม เราต้องฝืนต้องด้านความคิดและความประพฤติทุกอย่างที่รู้สึกว่าจะขัดกับธรรมะ เราต้องกล้าและบากบั่นที่จะกระทำสิ่งที่เราทราบว่าเป็นความดี เป็นความถูกต้องและเป็นธรรม เมื่อมีอุดมการณ์และอุดมคติแล้วต้องมีค่านิยมที่สร้างสรรค์ คำว่า ค่านิยม (social value) หมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่ามีความค่าซึ่งอาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ค่านิยมเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสังคมถือว่ามีความค่าแบบอย่างพฤติกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือมิใช่วัตถุก็ได้ ค่านิยมที่พึงประสงค์หรือค่านิยมที่สร้างสรรค์จะช่วยพัฒนาคนและสังคมให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ตรงกันข้ามกับค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์จะทำให้คนและสังคมเสื่อมลง ถ้าคนเชื่อในค่านิยมที่ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็จะทำให้มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าทำชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ค่านิยมของสังคมอาจจะเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์หรือค่านิยมสร้างสรรค์ เช่น ค่านิยมในเรื่องความกตัญญูกตเวทิต ความซื่อสัตย์ หรือค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ค่านิยมที่ถือเงินหรือวัตถุเป็นใหญ่ที่เรียกว่าวัตถุนิยม ค่านิยมที่ถือว่าอำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่เรียกว่าอำนาจนิยม การปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์และค่านิยมที่สร้างสรรค์จึงเป็นเรื่องที่

สำคัญยิ่ง โดนเฉพาะในการแก้ไขปัญหาการทุจริต ถ้าคนส่วนใหญ่เห็นว่าการทุจริต คอร์ปชั่นเป็นวิถีชีวิตไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอาย การทุจริตก็จะระบาดแพร่หลายกว้างขวาง ในขณะที่ สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2550, ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้สรุปว่า ความรู้มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าปรีชาญาณ หรือคำว่า wisdom ในภาษาอังกฤษ เกิดจากการรวบรวมสะสมข้อมูลความสามารถภายในที่จะเข้าใจความหมายของข้อมูลเหล่านั้นอย่างลึกซึ้งและการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ส่วนคำว่าคุณธรรม หมายถึง ความดี พฤติกรรม ที่ประกอบไปด้วย จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อตรง ความพากเพียรพยายาม ความพร้อมที่จะทำงาน ไม่คิดเอารอดเอาเปรียบผู้อื่น และ สมพร เทพลีธา (2546, 140-141) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิตว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำให้มี ทำให้เกิดขึ้น 1. ความรอบคอบ หมายถึง การเล็งเห็นหรือหยั่งรู้ได้ง่ายและชัดเจนว่าจะอะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ 2. ความกล้าหาญ หมายถึง การกล้าเสี่ยงต่อการเข้าใจผิด กล้าเผชิญต่อการใส่ร้ายและการเยาะเย้ย เมื่อมั่นใจว่าตนกระทำความดี 3. การรู้จักประมาณ หมายถึง การรู้จักควบคุมความต้องการและการกระทำต่าง ๆ ให้อยู่ในขอบเขตแก่สภาพและฐานะของบุคคล ไม่ให้เกินความจำเป็นตามตามธรรมชาติ ไม่ก้าวท้าวสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น 4. ความยุติธรรม หมายถึง การให้แก่ทุกคนและแต่ละคนตามความเหมาะสม ซึ่งจะต้องระลึกว่าเรามีกำลังให้เท่าใด ควรให้แก่ใครและอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าความยุติธรรมเป็นแก่นของธรรมอื่นหลายประการซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ เป็นเพียงแง่มุมต่าง ๆ ของความยุติธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับกิเลส คือ ความไม่ดีในจิตใจ ซึ่งทำให้เคยชินประพฤติไม่ดี ผู้มีคุณธรรมมากจึงมีกิเลสน้อยและผู้มีคุณธรรม คือ ผู้ไม่มักมากไปด้วยกิเลส และผู้ที่มีคุณธรรมมากกว่ากิเลสจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี ซึ่งในทรรศนะของ ทวี ผลสมภพ และชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ (2531, 210) เห็นว่าแนวทางการประพฤติปฏิบัติและเป็นภูมิคุ้มกันของจิตใจ คือ ระบบการศึกษาซึ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ ต้องการให้นักเรียน นักศึกษาเป็นคนเก่ง ฉลาด มีความรู้ความสามารถ เพื่อแข่งขันกับอารยประเทศ ระบบการศึกษา ไม่นับเรื่องศาสนาและคุณธรรมจึงทำให้เกิดช่องว่างที่ห่างไกลกันระหว่างความฉลาดทางเชาว์ปัญญากับความฉลาดทางศีลธรรม ก่อให้เกิดปัญหาเยาวชนมีความก้าวร้าวรุนแรงประพฤติสิ่งที่ผิดมากยิ่งขึ้น การพัฒนาสนใจแต่เรื่องเศรษฐกิจตามกระแสของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม ที่มุ่งให้ประชากรมีการผลิตมากขึ้น มีรายได้สูงขึ้น ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นแม้เราจะจะเป็นเมืองพุทธ แต่เราไม่ยึดถือเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาของเราจึงต้องประสบปัญหาและภาวะวิกฤติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดคุณภาพและคุณธรรมของคนในสังคม ทำให้การปฏิรูปและพัฒนาไม่ได้รับความสำเร็จเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับรากฐานทางจิตใจ มีข้อความดังนี้

“...รากฐานที่สำคัญ คือ รากฐานทางจิตใจ อันได้แก่ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม อย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานให้ดีขึ้นสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความ สุจริตและความมุ่งมั่น ก็เพราะความสุจริตนั้นย่อมกีดกันบุคคลออกจากความชั่ว ความเสื่อมเสีย ทั้งหมดได้ จึงช่วยให้บุคคลมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถแต่ในทางที่ถูกที่เจริญแต่เพียงอย่างเดียว...”

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม สรุปได้ว่า ความรู้และคุณธรรม คือ การระลึกถึงตนเองอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร พิจารณา วางแผนด้วยความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถนำความรู้ที่นำมาเชื่อมโยงกันอย่างระมัดระวัง กับต้องปลูกฝังอุดมการณ์และอุดมคติ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต ผู้ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานและดำรงชีวิตจะทำงานเพื่องานด้วย วิริยะ อุตสาหะ มีความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ไม่คิดเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น อวดตน เสียดสีและให้อภัย

หลักการพึ่งตนเองของเศรษฐกิจพอเพียง

เสน่ห์ จามริก (อ้างถึงใน โครงการสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, 2547, 28) สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นระบบที่แปลกแยกหรือสวนกระแสสังคมนิยมแห่งความจริง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามถ่วงดุลอำนาจตลาด ปลดปล่อยทางจิตสำนึกและกระบวนทัศน์พื้น วัฒนธรรมการเรียนรู้ เปลี่ยนแนวคิดและทิศทางการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองของคน ในชาติ จากมุมมองดังกล่าว สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2550, ไม่ปรากฏ เลขหน้า) สรุปว่า การปฏิบัติตนตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบของการเรียนรู้และ ฝึกฝนการพัฒนาจิตด้วยตนเองในระดับปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะก้าวหน้าไปตามขั้นตอน โดยมีการ สร้างพื้นฐานที่มั่นคงของการพึ่งตนเองในแต่ละขั้น เน้นการพัฒนาขีดความสามารถภายในเช่นเดียวกับการ ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่มีการนำเสนอครั้งแรกในปี 2537 โครงการดังกล่าวมี การพัฒนาแบบเป็นขั้นตอน สร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเอง ตลอดจนความสามารถในการยืน อยู่ได้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันในแต่ละขั้นตอนและสามารถก้าวต่อไปข้างหน้าใน จังหวะก้าวที่ถูกกำหนดโดยพลวัตรภายในชุมชน ความสำเร็จในฐานะที่เป็นเป้าหมายส่วนบุคคลและ เป้าหมายของสังคมไม่ได้แยกออกจากกัน ทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเดียวกัน ความก้าวหน้าทางวัตถุและจิตใจสามารถที่จะพัฒนาได้ควบคู่กันไป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมี ลักษณะเป็นทั้งอุปนัย (inductive) และนิรนัย (deductive) ในด้านหนึ่งเศรษฐกิจพอเพียงเป็นผลที่เกิด ผลึกจากประสบการณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโครงการพัฒนาต่าง ๆ เป็นข้อสรุปที่เกิดจาก

การปฏิบัติจริงว่าสิ่งใดได้ผลสิ่งใดไม่ได้ผลซึ่งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ การสังเกต การประเมิน แต่ในขณะเดียวกันพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงก็มีรากฐานที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติของโลกและสถานภาพของมนุษย์ เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนระหว่างนิรันดร์และอุปนัย ระหว่างหลักการและการปฏิบัติระหว่างการประยุกต์เข้ากับโลกแห่งความเป็นจริงกับปรัชญาที่อยู่เบื้องหลัง ทำให้แนวทางดังกล่าวมีพลังอย่างยิ่ง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นพันธมิตรตามธรรมชาติกับการพัฒนาคน เพราะเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางโดยมีจุดเน้นอยู่ที่การมีชีวิตที่ดี มิใช่ความมั่งคั่ง มีเรื่องของความยั่งยืนเป็นความคิดแกนกลาง เข้าใจถึงจำเป็นในความมั่นคงของคนและการเพิ่มขีดความสามารถให้คนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ที่สำคัญคือเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นฐานจิตใจและจิตวิญญาณ โดยถือว่าการพัฒนาพื้นฐานจิตใจนั้นต้องเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทุกชนิดไม่อาจแยกออกจากกันได้ พร้อมกับเสนอแนวทางในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาสามารถนำมาใช้ได้ทั้งในระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ตลอดจนจนถึงปัจเจกบุคคล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2550, 31) ได้สรุปว่า การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันให้ได้ผลนั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องก่อนว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไรและมีหลักสำคัญอะไรที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ นอกจากนี้ต้องเห็นผลประโยชน์จากการนำไปใช้ด้วยจึงจะเกิดความสนใจ ทดลองใช้ เมื่อเข้าใจถูกต้องแล้วจึงปรับใช้กับชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งตนเองก่อน ใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการกระทำรวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ไม่ทำอะไรที่เสี่ยงเกินไปจนตนเองหรือคนรอบข้างต้องเดือดร้อนในภายหลัง นอกจากนี้ต้องเฝ้ารู้ตลอดอย่างต่อเนื่อง ใช้ความรู้อย่างรอบคอบและระมัดระวัง มีความซื่อสัตย์ ไม่โลภ รู้จักพอ ขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนกัน รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง ลึกซึ้งจนนำไปประยุกต์ใช้ได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ร่วมมือกับคนอื่น เช่น การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ตระหนักถึงประโยชน์ ความสุข เมื่อใดก็ตามที่ตระหนักถึงความสุขที่เกิดจากความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างดี รู้จักระดับความพอเพียง จะนำไปสู่การประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองอย่างถูกต้องไม่อดยากจนเบียดเบียนตนเองหรือเบียดเบียนผู้อื่น แต่มีความพอเพียง เพื่อแม่ แบ่งปันสามารถสรุปเป็นแนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินกับการแก้ไขวิกฤติทางเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคมของไทย ดังนี้

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจากการบริโภค จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจะเป็นกำไรของเกษตรกร ลักษณะเช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ หลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว ปลา ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกด้าน ซึ่งทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวต่อสภาวะการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป ในขณะที่สุเมธ ตันติเวชกุล (2543, 15) ได้เรียบเรียงแนวทางปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ อย่างจริงจังดังพระราชดำรัส "...ความเป็นอยู่ที่ไม่ต้องฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง ..."
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตามดังพระราชดำรัสที่ว่า "...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพของตนเป็นหลักสำคัญ..."

3. ละ เลิก การแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงเช่นอดีต ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยความแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาหนทางให้หยุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องชวนช่วยใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสความตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า “... การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุขพอมิพอกินเป็นขั้นหนึ่ง ละขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลง เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละอาย ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“... พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น ...” สำหรับ หลักการพึงตนเองของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ยึดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิต ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการพัฒนาคน ความตอนหนึ่งว่า

“...บุคคลต้องมีรากฐานจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอับแบบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วย จึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน บังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน...”

2 ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “... เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่น

จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน...”

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“... ถ้ารักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเรา ก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาอีกต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เราก็ทำได้ ได้รักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมไว้พอควร ...”

4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ สภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทยและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“... การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือ ความรู้ในด้านเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม ...” “... การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปหรือเต็มขนาด ในอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา ...”

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนาให้ความสนใจที่การเพิ่มรายได้และไม่ให้ความสำคัญกับการลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้ต้องปรับทิศทางใหม่คือต้องส่งเสริมการลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“... การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้เกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง ...” (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551, 28) และคนเราจะพึงตนเองได้ก็โดยอาศัยการฝึกหัดพัฒนาตามหลักว่าด้วยการสร้างที่พึงแห่งตน (นาถกรณธรรม) ซึ่งมี 10 ประการ คือ 1. ประพฤติดีมีวินัย คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัยและประกอบสัมมาชีพ (ศีล) 2. ได้ศึกษาศดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับรับฟังมาก อันเป็นสาขาวิชาของตนหรือตนศึกษาศิลปวิทยาใดก็ให้มีความเข้าใจกว้างขวาง ลึกซึ้ง ชัดเจนและใช้ได้จริง (พาหุสัจจะ) 3. เลือกสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและถ้อยเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม (กัลยาณมิตรดา) 4. เป็นคนที่พุดง่าย คือ ไม่คือร้อนกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริงพร้อมที่

จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง (โศภัสสตา) 5. ขวนขวายกิจของหมู่ คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการ
 ชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้องและของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีการดำเนินการที่เหมาะสม
 ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี (กิงกรณียะสุ ทักขตา) 6. เป็นผู้ใคร่ธรรม คือรักธรรม ชอบ
 ศึกษา ค้นคว้า สอบถาม หาความรู้ ความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนมสบายใจ
 ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา (ธัมมกามตา) 7. มีความเพียร ขยัน คือ
 ขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความชั่ว ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลย
 ทอดทิ้งธุระหน้าที่ (วิริยารัมภะ) 8. มีสันโดษรู้พอดี คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและ
 ผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบ
 ธรรมและไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ (สันตุณฺฐี) 9. มีสติมั่นคง คือรู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการ
 ที่ทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่
 ผลิตตาม ไม่เดินเลื้อย เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่กล้าลี้กลลงลงในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้ง
 โอกาสสำหรับความดีงาม (สติ) และ 10. มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้วิธีช่วย
 คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็น
 อิสระ ทำการต่าง ๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณ์ญาณ (อุคมพร อมรธรรม 2549,85-87)

จากการศึกษาหลักการพึ่งตนเองของเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่า หลักการพึ่งตนเองของ
 เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มต้นและจบลงที่คนคนเป็นทั้งผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผู้รับการ
 เปลี่ยนแปลง คนที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ผลต้องมีคุณสมบัติที่เหมือนกันหลายอย่าง ได้แก่
 ชอบที่จะทำงาน มีความซื่อสัตย์ รู้จักแยกแยะเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สนุกสนานกับการเรียนรู้
 เพื่อสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นกับตัวเองเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคมและระบบนิเวศวิทยา คำนึงถึง
 หลักบริโภคนิยมที่ยั่งยืน มีความเคารพธรรมชาติและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยสรุป คือ ต้องมี
 จิตสำนึกวิธีคิดในแบบฉบับเฉพาะ

เศรษฐกิจพอเพียงกับศาสนา

สำนักงานโครงการสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2550, ไม่ปรากฏเลขหน้า) สรุปว่า
 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำทาบกรอบความคิดวิชาเศรษฐศาสตร์ที่รู้จักกันทั่วไป แม้จากมุมมองนี้
 เศรษฐกิจพอเพียงจะมีความใกล้เคียงกับวิธีคิดแบบพุทธมากแต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับ
 ศาสนาหรือวัฒนธรรมใดเป็นการเฉพาะ เพราะปรัชญาพื้นฐานของแนวคิดนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

มนุษย์และโลก ซึ่งมีอยู่ในทุกศาสนา พระพุทธศาสนา โลก คือ สถานที่แห่งความทุกข์ ทนที่ที่มนุษย์อุบัติขึ้นมาในโลกนั้นย่อมมีความทุกข์ติดตามมาด้วย แต่คำสอนของพระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นว่า มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้โดยการพัฒนาจิต เพื่อเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์และในที่สุดก็สามารถหลุดพ้นความทุกข์ได้ ทั้งหมดนี้แต่ละคนจะต้องเรียนรู้และพัฒนาจิตของตนด้วยตนเอง ไม่มีใครหรือองค์กรใดจากภายนอกจะสามารถสร้างทางลัดให้ได้ ความสุขเกิดจกที่ภาวะความทุกข์ในจิตใจหมดไป ในขณะที่วิชาเศรษฐศาสตร์ถูกสร้างขึ้นมาจากความคิดที่ว่า มนุษย์แต่ละคนมีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ความคิดดังกล่าวนำไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองให้มากที่สุด รวมทั้งการบริโภคเพื่อที่จะได้รับความสุขโดยมีตลาดทำหน้าที่ในการจัดสรรความขัดแย้งจนเกิดเป็นการลงตัวจนเป็นที่ยอมรับได้จากทุกฝ่าย ถ้าหากจะวิเคราะห์ตรรกะดังกล่าวจากแง่มุมของพุทธธรรม คำอธิบายดังกล่าวจะดูไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เนื่องจากในโลกแห่งความเป็นจริง การบริโภคให้มากที่สุดเมื่อเลยจุดหนึ่งไปแล้วจะไม่ทำให้ความสุขเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ในความเป็นจริงความมั่งคั่งกลับเป็นสาเหตุของความกระวนกระวายภายในจิตใจ การแข่งขันเพื่อที่จะให้ได้สินค้าและบริการเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งและก่อให้เกิดภัยพิบัติที่ไร้แล้วหมดไปอย่างเปล่าประโยชน์ ขณะเดียวกันก็ไม่ปรากฏว่าตลาดสามารถสร้างความเป็นธรรมจากการแข่งขันได้ ผลลัพธ์สุดท้ายคือความไม่เท่าเทียมกันจะเกิดขึ้น มีการเอาเปรียบกันนำไปสู่ความไม่สงบสุข จาการที่สมมติฐานว่าการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนจะนำไปสู่ความสุข วิชาเศรษฐศาสตร์ที่สอนกันอยู่ทั่วไปกลับเป็นทฤษฎีทางสังคมที่ทำให้ความเห็นแก่ตัวกลายเป็นสถาบัน และนำไปสู่ผลที่ไม่พึงปรารถนา ในทรรศนะแบบพุทธ ความพยายามที่จะแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองจะยิ่งสร้างความเห็นแก่ตัวให้มากขึ้น ความพยายามที่จะสนองความปรารถนาจะกลับเป็นการกระตุ้นความปรารถนาให้มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ขณะที่ความเห็นแก่ตัวมิใช่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้หรือแก้ไขไม่ได้ ทั้งนี้เพราะทุกคนมีขีดความสามารถที่จะยกระดับจิตใจของตนเองได้ มนุษย์อาจจะเกิดมาพร้อมกับความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน แต่มนุษย์ก็มีความสามารถที่จะเอาชนะสิ่งนั้นได้แทนที่จะนึกถึงภาพของสังคมเศรษฐกิจที่เป็นสนามรบของการแข่งขัน น่าจะดีกว่าถ้าเราจะหาหนทางเอาชนะความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนที่นำไปสู่การแข่งขันด้วยการสอนให้ทุกคนเข้าใจว่ายังมีคนอื่น ๆ อยู่ร่วมโลกเดียวกันกับเราและน่าจะเป็นสิ่งที่ดียิ่งขึ้นถ้าเราจะปฏิบัติต่อคนเหล่านี้ด้วยความเห็นใจ ด้วยความเมตตากรุณา ด้วยความเป็นธรรมและมีใจกว้างขวาง ด้วยวิธีการเช่นนี้คนเหล่านั้นจะสามารถพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้นได้และจะช่วยให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปในลักษณะที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ด้วย ถึงแม้คำอธิบายในลักษณะดังกล่าวเป็นคำอธิบายที่มีปรากฏอยู่ในพุทธธรรมแต่เป็นคำอธิบายที่มีสอนอยู่ในทุกศาสนาที่มีการเน้นคุณธรรม การช่วยเหลือ ความรัก การให้และการแบ่งปัน เนื่องจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เกิดขึ้นในสังคมที่มีชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องปกติที่จะมีพุทธธรรมเป็นพื้นฐานและมีการใช้คำที่มีอยู่ในพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า ทางสายกลาง อาจจะกล่าวได้ เช่น ว่าแนวคิดดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นผลผลิตของพุทธธรรมเท่านั้น ในประเทศไทยผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้จำนวนมากไม่ได้เป็นชาวพุทธ ชุมชนชาวมุสลิมและชาวนิกายคาทอลิกได้ให้การสนับสนุนแนวคิดนี้ด้วยเช่นกัน เพราะศาสนาส่วนใหญ่สอนว่าความโลภและความเห็นแก่ตัวเป็นบาปพร้อมทั้งยกย่องการให้และการแบ่งปันความเมตตา กรุณาว่าเป็นเครื่องมือที่ทำลายความชั่วร้ายในจิตใจ ศาสนาคริสต์ส่งเสริมให้ทำบุญทำกุศล อิสลามกำหนดให้ชาวอิสลามเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้ทานในขณะเดียวกันทุกศาสนานั้นการมีวินัยในตนเอง ศาสนาคริสต์ยังคงให้ความสำคัญต่อการใช้ชีวิตแบบนักบวชส่วนการถือศีลอดในฤดูรอมฎอนเป็นการเตือนสติไม่ให้เห็นแก่ตัวเอง ศาสนาฮินดูส่งเสริมให้ทุกคนอดกลั้นต่อกิเลสในระดับต่าง ๆ เริ่มจากการอดอาหารในระยะสั้นไป จนถึงการหลุดพ้นจากโลกียสุข การยกย่องความมีวินัยในตนเองเป็นการเตือนสติถึงอันตรายจากความโลภและการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในศาสนาต่าง ๆ ล้วนมีคำสอนและความเคลื่อนไหวในการประณามบริโภคนิยม สิ่งเหล่านี้มีพื้นฐานคุณธรรมในเรื่องการมีวินัยในตนเองและการให้ทุกศาสนาเชื่อว่าอุดมการณ์ของการมีวินัยในตัวเองหรือการควบคุมตนเองเป็นรากฐานของกระบวนการที่จะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองให้มากขึ้น ทั้งในทางวัตถุและจิตวิญญาณ

การเข้าในภูมิหลังของความคิดแนวพุทธในลักษณะเช่นว่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงความลึกซึ้งในอีกระดับหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำที่มีความหมายสำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน คำสอนในพุทธธรรมเน้นให้มนุษย์หลีกเลี่ยงความสุขชั่วในทางใดทางหนึ่ง ความอยากได้อะไรมากจนเกินไปยังเป็นการสะสมกิเลส แต่ต้องการน้อยเกินไปก็อาจจะเกิดปัญหาในการดำรงสรีระภาพของร่างกาย จุดที่ดีที่สุดคือจุดที่อยู่ระหว่างความเป็นสุขชั่วทั้งสอง ตรงนี้คือทางสายกลางหรือความพอประมาณ การเรียนรู้ที่จะค้นหาและค้นพบจุดดังกล่าวมีปัญญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายว่า

“... คำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าจะทำอะไรต้องเพียงพอ หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณ ตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง ...” (สุวรรณา โป๊ะสุวรรณ (2552, 37-38) สำหรับ เศรษฐกิจพอเพียงที่แท้คือเศรษฐกิจชาวพุทธ เพราะเศรษฐกิจพอเพียง คือ

เศรษฐกิจระบบมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา เศรษฐกิจพอเพียงมีเรื่องของวัฒนธรรมรวมอยู่ด้วย มิใช่เป็นเรื่องของเศรษฐกิจล้วน ๆ และวัฒนธรรมจะเป็นส่วนสำคัญในการทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปได้ ดำเนินไปได้ เพราะวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคน ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนะ วัฒนธรรมชาวพุทธไว้ให้คนไทยนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดบนโลกนี้ เหมาะแก่ระบบ เศรษฐกิจอย่างที่สุดมี 10 ประการ คือ

1. ความขยันขันแข็ง การมีชีวิตอยู่ในโลก จะรอดอยู่ได้ก็ต้องด้วยความขยันขันแข็ง ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “... พุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าออกบวชใหม่ ๆ เป็นแขกแปลกหน้าเข้าไป ในประเทศมคธพบกับพระเจ้าพิมพิสาร สนทนากันถึงว่าเป็นอย่างไร มาจากไหน เป็นใครนี้ พระพุทธเจ้าตอบว่า มาจากพวกสากยะผู้ขยันขันแข็งแล้วก็เล่าอะไรต่อไปอีกตามสมควร ...”
 “... วัฒนธรรมของชาวพุทธนั้น มีความขยันขันแข็งอยู่ด้วยข้อหนึ่ง เราถือว่ามึรกรากมาแต่ พระพุทธเจ้าผู้ขยันขันแข็ง ...”
2. ความสุภาพอ่อนโยน หมายถึง ไม่มีอะไรที่น่าเกลียด มีอะไรที่ทำให้น่ารัก เมื่อเราไม่มีอะไรที่น่าเกลียดและมีส่วนที่ทำให้น่ารัก ก็ชนะผู้ที่เฝ้าพบเห็น เป็นเรื่องมือหรืออำนาจพิเศษอันหนึ่งที่ชนะน้ำใจของผู้ที่ได้เข้ามาพบเห็น มาสังคมด้วย ความสุภาพอ่อนโยนทำให้เกิดหลักพื้นฐานอื่น ๆ เป็นแขนง ๆ ไป ที่สำคัญที่สุดคือสุภาพอ่อนโยนต่อคนเฒ่าคนแก่ก็คือความเคารพเชื่อฟังนั่นเอง
3. ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกที่มากกว่าระดับสัญชาตญาณ เป็นเรื่องของความคิด ความนึก เป็นสิ่งจำเป็นต้องอบรม คนเราต้องกตัญญูต่อทุกอย่างที่มีประโยชน์และมีคุณเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นเพื่อนร่วมโลกกัน ช่วยเหลือกันโดยไม่รู้สึกตัว ก็ต้องกตัญญูกัน
4. ความมีศีลมีสัจย์ คือ การไม่กระทำการที่เป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์เรียกว่ามีศีล ถ้ามีความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์เรียกว่ามีสัจย์ ถ้ามีศีลมีสัจย์ มันก็มีการเบียดเบียนไม่ได้แล้วก็เป็นผู้ที่ไว้ใจได้
5. ความประหยัด ตามหลักพระพุทธศาสนามีเรื่องความประหยัดอย่างยิ่งอยู่ด้วย ทั้งในเรื่อง วินัยปาติโมกข์และอภิธมาจารย์มีหลายข้อที่ปรับอบาบัติภิกษุผู้ไม่ประหยัด ผู้หยาบคายต่อเครื่องใช้ไม่สอย ไม่ประหยัดเวลา เร็วแรง สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้คุ้มกัน ความประหยัดมีฐานราก คือ ความสันโดษ ทำให้เกิดกำลังใจ เมื่อเรามีความอึดใจในส่วนที่ได้มาหรือได้อยู่ที่นั่น ก็เกิดกำลังใจที่หล่อเลี้ยง ทดแทนความท้อแท้ อ่อนแอ ความเหนื่อย

6. เมตตา ใจกว้าง ใจบุญ แปลว่า ความเป็นมิตร มิตรคือความรู้สึกรักหรือหวังดี คนไทยมี

เมตตาโดยอาศัยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เรามีความเมตตากรุณาทำลายความเห็นแก่ตัว โดยมีหลักพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “... มีคำพูดมาแต่โบราณว่า นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน หมายความว่า เขาปลุก ทำ สร้าง โดยไม่หวังจะรับผลเอง หรือแม้หวังจะรับผลเอง แต่ถ้ามั่นไม่ได้กิน เพราะนกกินเสียมันก็เป็นบุญ คนอื่นมาขโมยตัวเองก็ไม่เดือดร้อนตัวเองกลับได้บุญมากกว่าที่จะเอามากินเอง นี่เป็นหลักพื้นฐานอย่างนี้ ...”

7. ความอดกลั้น คือ อดกลั้นต่อความบีบคั้นของกิเลส ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ขันติ คนที่มีความอดกลั้น คนที่มีธรรมะอย่างแรง เพราะมันยาก การอดกลั้นนี้มียากเพราะเราบันดลโทษโดยไม่รู้สึกรู้ตัว ถ้าไม่อบรมบ่มนิสัยมาในวัฒนธรรม มาในสายเลือดแล้วยากที่จะอดกลั้น การอดกลั้นนี้จิตใจต้องแจ่มใสด้วย ยิ้มแย้มแจ่มใสไปด้วยไม่ใช่ว่าเป็นทุกข์ทรมาน เหมือนไฟไหม้อยู่ในอก มีการแก้ไขทุกอย่าง เพื่อให้มีความแจ่มใส ในภาษาบาลีเรียกว่ามีขันติ มีความอดกลั้น มีโสรัจจะ มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ขันติกับโสรัจจะ เป็นธรรมะลูกฝาแฝดกันไป ...”

8. การยอมได้ หรือการให้อภัยไม่ถือโทษ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า

“... พระพุทธเจ้าท่านตรัสสรรเสริญผู้ที่ยอมได้ให้เรื่องราวที่กำลังเกิดขึ้นแล้วจะลุกลามเป็นความพินาศของทั้งหมด แล้วก็ฝายหนึ่งยอมเสีย ทั้งที่ตัวไม่ผิด ยอมว่าผิดหรือยอมทุกอย่างที่จะให้เรื่องมันระงับไปได้ นี่ พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญคนชนิดนี้ ...”

ดังนั้นความยอมได้หรือความให้อภัยนี้จำเป็นอย่างยิ่งถือเป็นวัฒนธรรมพื้นฐาน คนไทยเราก็ยอมได้มาเรื่อย ๆ ในประวัติศาสตร์ จนมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ให้อภัยแก่กันและกันอยู่เสมอ

9. ความไม่ตามใจกิเลส คือไม่ตามใจความรู้สึกฝ่ายต่ำ ให้ยึดธรรมะเป็นหลัก ยึดมั่นใน

ความรู้สึกฝ่ายสูงก็เลยไม่ทำตามอำนาจของกิเลส

10. ความมีแบบฉบับเป็นของตนเอง ท่านพุทธทาสกล่าวว่า

“... ชาวพุทธจะมีแบบฉบับของชาวพุทธเองในทุกกรณี ในการกิน อยู่ หลับ นอน ในการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรามีแบบฉบับของเราเอง ไม่ตามกันใคร รู้จักตัวเองว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในสังสารวัฏในจักรวาลนี้เป็นอย่างไร รู้จักไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด เป็นแบบฉบับของชาวพุทธ ...” (อุดมพร อมรธรรม 2549, 71-81)

จากการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงตามวัฒนธรรมชาวพุทธจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย สรุปได้
ว่า วัฒนธรรมของชาวพุทธมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกกับเศรษฐกิจพอเพียง เพราะ
ทั้งวัฒนธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคน เป็นการประพฤติปฏิบัติที่
สืบทอดกันมาอย่างยาวนานตามสภาพภูมิสังคมของไทย

ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิต

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง (2550, 26-37) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจ
พอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชนุญาตให้นำไปเผยแพร่เพื่อเป็น
แนวทางพัฒนาประเทศไทยสู่การเป็นสังคมฐานปัญญาเห็นว่า มีเนื้อหาที่นุ่มลึกและค่อนข้างเป็น
นามธรรม ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถพัฒนาวิธีการที่จะประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ ตามเป้าหมายของปรัชญาการพัฒนาดังกล่าวได้เท่าที่ควร และในขณะที่
พระบรมราชาวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสใน
วาระสำคัญยิ่งของพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.
2525 ซึ่งมีการเผยแพร่กว้างขวางมาก่อนหน้านี้ถ้าพิจารณาให้ละเอียดจะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการทาง
วิทยาศาสตร์ที่สามารถประยุกต์พัฒนาให้เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยศักยภาพทางปัญญาของผู้คน
เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมฐานปัญญาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น
เนื้อหาของคุณธรรมสี่ประการตามพระราชดำรัสดังกล่าว คือ

“... คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การ
รักษาความซื่อ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการ
ที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ประการที่
สาม คือ การอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต รู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อ
ประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง ...”

คุณธรรมสี่ประการ เริ่มต้นข้อแรกด้วยการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
ซึ่งการจะปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และนำ
วิชาการต่าง ๆ มาใช้ดำเนินการในทุกขั้นตอนด้วยความระมัดระวัง ขณะเดียวกันจะปฏิบัติในสิ่งที่เป็น
ธรรมได้ต้องอาศัยความสำนึกในคุณธรรมต่าง ๆ เป็นกรอบการทำงานควบคู่ไปด้วย แต่การจะสามารถ
ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมจนนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้จะต้องเข้าใจ

ความหมายของสิ่งที่เป็นธรรมเสียก่อน รวมทั้งในขณะที่มีสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมมากมายอันควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะสามารถปฏิบัติทุกเรื่องได้หมดในเวลาเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผลนำมาก่อนว่า ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละคนหรือแต่ละชุมชน เราควรจะเลือกปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมในเรื่องไหน อย่างไร และเท่าใดถึงจะเหมาะสมสอดคล้องกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนของผู้คนได้อย่างมีความพอเพียง (ไม่มากไม่น้อยเกินไป) ด้วยเหตุนี้สามารถทำให้ขยายกระบวนการประพจน์ปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ เพื่อนำไปสู่วิถีแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 7 ขั้นตอน กล่าวคือ จับประเด็นปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา กำหนดแผนการปฏิบัติหรือตั้งปณิธาน ดำรงความมุ่งหมาย ใช้ความอดทน อดกลั้น และอดออม สรูปประเมนผล (ในการละวางความชั่วความทุจริต)

หลัก 7 ข้อ ของการประพจน์ปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ เพื่อนำไปสู่วิถีแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวางทั้งในระดับของการพัฒนาชีวิตปัจเจกบุคคลแต่ละคนรวมถึงการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กร เริ่มต้นด้วยการใช้หลัก 7 ประการนี้แก้ไขปัญหาชีวิตของตนเองก่อนแล้วค่อยคลี่คลายไปสู่การแก้ไขปัญหของสังคมร่วมกัน หรืออาจกระทำควบคู่พร้อมกันทั้งการแก้ไขชีวิตส่วนตัวและสังคมส่วนรวมก็ได้ โดยมีแนวทางในการดำเนินการแต่ละขั้นตอน คือ

1. จับประเด็นปัญหา ชีวิตคือการเผชิญกับปัญหาและการแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าหากมีปัญหบางเรื่องที่เราแก้ไขไม่ถูกจุด เนื่องจากไปตระหนักรู้ว่าสิ่ง ๆ นั้นเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ส่งผลทำให้ไม่ได้เริ่มคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังตรงจุด ปัญหาของชีวิตจึงไม่ได้รับการแก้ไขและขยายตัวกว้างออกไปจนบีบคั้นให้เราเป็นทุกข์กังวล การจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้อง จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ปัญหาของผู้คนแต่ละคน เหมือนการตั้งหางเสือเรือในทิศทางที่ถูกต้อง จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ช่วยให้เรือสามารถแล่นไปสู่จุดหมายปลายทางที่อยากจะไปให้ถึงได้อย่างถูกต้อง
2. วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละเรื่องนั้นจะมีองค์ประกอบส่วนใหญ่ เกิดจากตัวแปรของเหตุปัจจัยภายนอกที่เราควบคุมกำหนดอะไรไม่ได้มากนัก กับตัวแปรของเหตุปัจจัยภายในที่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของตัวเราเอง อันเป็นสิ่งที่เราสามารถควบคุมกำหนดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ด้วยเหตุนี้คนที่เผชิญชะตากรรมอย่างเดียวกันประสบภัยพิบัติจากสาเหตุของปัจจัยภายนอกเรื่องเดียวกัน คนที่รู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของตนเองได้อย่าง

เหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาเหล่านั้นก็อาจจะสามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส โดยนอกจากจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้แล้ว ยังสามารถอาศัยอุปสรรคปัญหานั้น ช่วยยกระดับการพัฒนาชีวิตและชุมชนของตัวเองให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นกว่าเดิมด้วย

ฉะนั้น เมื่อจับประเด็นปัญหาของชีวิตที่ฟังแก้ไขได้แล้ว จะต้องวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้ถูกต้องต่อไปจากมิติของเหตุปัจจัยภายในเกี่ยวกับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของตัวเอง เพื่อจะได้มองเห็นช่องทางในการแก้ไขปัญหานั้น จากกรอบของเหตุปัจจัยภายในที่เราสามารถควบคุม กำหนดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ไม่ใช่มองปัญหาจากกรอบของเหตุปัจจัยภายนอกที่เราควบคุม กำหนดอะไรไม่ได้มากนักแล้วเกิดความท้อแท้สิ้นหวังกับการแก้ปัญหา

3. กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา เมื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาจากมิติของสิ่งที่เราสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้แล้ว ต้องกำหนดขอบเขตทิศทางในการแก้ปัญหาให้อยู่ในกรอบของสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วย เพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างยั่งยืน หรือเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (win win situation) ไม่ใช่เราได้ประโยชน์ฝ่ายเดียวแต่ทำให้สังคมส่วนรวมเสียประโยชน์ ทั้งนี้เพราะถ้าสังคมส่วนรวมเสียประโยชน์แล้วสุดท้ายก็จะส่งผลกระทบตามมาเป็นปัญหาที่ทำให้ตัวเราซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมต้องได้รับความเดือดร้อนและเสียประโยชน์บางอย่างในระยะยาว เช่นกัน การแก้ปัญหาในทิศทางที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม จึงเป็นแนวทางแก้ไขปัญหามีความยั่งยืนเสริมสร้างให้เกิดระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. เขียนคำปณิธานหรือแผนปฏิบัติ เมื่อสามารถกำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาลงอย่างกว้าง ๆ ได้แล้ว ขั้นต่อไปก็เลือกประเด็นของสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติ หรือทำแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป โดยมีหลักการ คือ

4.1 กำหนดสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติหรือทำเป็นแผนปฏิบัติให้สอดคล้องพอเพียงกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน

4.2 กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติให้พอเหมาะกับศักยภาพที่มีอยู่ถ้าตั้งเป้าหมายไว้หย่อนเกินไปจะไม่ได้ผลในการพัฒนาเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าตั้งเป้าหมายไว้สูงเกินไป หากทำตามสิ่งที่ตั้งใจดังกล่าวไม่ได้ในที่สุดอาจเกิดความท้อแท้หมดกำลังใจ สูญเสียความเชื่อมั่นที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป

4.3 กำหนดขอบเขตและกรอบเวลาของสิ่งที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ ไม่ใช่กำหนดเป้าหมายกว้าง ๆ จนวัดผลประพฤติปฏิบัติยาก ขณะเดียวกัน การทำผลปฏิบัติต้องคำนึงถึงวิธีการวัดผลหรือประเมินผลของแผนดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นตอนนี้ จะเป็นไปตามพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ ข้อแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

5. ดำรงความมุ่งมั่นหมาย เมื่อกำหนดปณิธานหรือเขียนแผนปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติแล้ว ก็ต้องพยายามดำรงความมุ่งมั่นหมายที่จะประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามปณิธานหรือแผนนั้น โดยอาจจะใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ช่วยเตือนตัวเองหรือชุมชนให้ดำรงความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งใจไว้อย่างต่อเนื่องจนบรรลุผล เช่น เขียนคำปณิธานตัวโต ๆ ติดไว้ข้างฝาผนังห้องนอนที่บ้านหรือเขียนคำขวัญติดในที่ต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อกระตุ้นผู้คนให้ช่วยกันปฏิบัติตามปณิธานที่ตั้งไว้ หรือตั้งสัจจะอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา หรืออาจจะจัดเป็นพิธีกรรมประกาศตั้งปณิธานร่วมกันต่อหน้าสิ่งที่ผู้คนเคารพนับถือ อาทิ ต่อหน้าพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น การปฏิบัติในขั้นตอนนี้จะเป็นไปตามพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการข้อที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

6. ใช้ความอดทน อดกลั้น และอดออม นอกเหนือจากการข่มใจตนเองให้ดำรงความมุ่งมั่นที่จะประพฤติปฏิบัติตามปณิธานที่วางไว้ให้ต่อเนื่องแล้ว เมื่อประพฤติปฏิบัติไปถึงจุด ๆ หนึ่งโดยปรกติก็มักจะเผชิญกับอุปสรรคปัญหาบางอย่างน้อยบ้างเป็นธรรมดา ในการต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาเหล่านั้นจะต้องอาศัยกำลังของปัญญาคือ ความอดออมเข้าเสริม (เหมือนที่เราเก็บออมเงินไว้ได้ เพราะมีปัญหามองเห็นความจำเป็นอันอาจจะต้องใช้จ่ายเงินดังกล่าวในอนาคต จึงสามารถตัดสินใจไม่ใช้เงินตามใจตัวเองจนหมด เป็นต้น) การใช้กำลังของจิตใจโดยอาศัยความอดทน อดกลั้น เข้าสู้กับปัญหาควบคู่กับการใช้กำลังของปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่กำลังประพฤติปฏิบัติจนสามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาที่เผชิญได้เป็นผลสำเร็จ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามพระบรมราโชวาทคุณธรรมสี่ประการในข้อที่สาม ได้แก่ การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

7. ละวางความชั่วความทุจริต ถ้าสามารถประพฤติปฏิบัติมาได้ถึงขั้นสุดท้ายจนบรรลุเป้าหมายตามปณิธานที่กำหนดไว้ในแต่ละเรื่อง ความชั่วความทุจริตหรือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม ที่สัมพันธ์เป็นสัดส่วนในมุมตรงข้ามกับประเด็นเรื่องประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมดังกล่าวก็จะถูกสำรองกำจัดให้หมดไปเป็นลำดับ ๆ เหมือนความมืดกับความสว่างที่เป็นด้านสองด้านของสิ่งเดียวกัน ถ้าสามารถทำให้ความสว่างเกิดขึ้นได้มากเท่าใด ความมืดก็จะลดลงไปเองมากเท่านั้น

สุดท้าย เมื่อสามารถคลี่คลายแก้ไขปัญหามาของชีวิตตนเองหรือชุมชน ให้ลดน้อยลงได้แล้ว เราก็จะมีเวลา แรงงาน เงินทอง หรือสติปัญญาเหลือสำหรับการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นได้มากขึ้น เช่น ถ้าหากตนเองยังมีปัญหาชีวิตที่ทำให้ก่อกวนก่อกวนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างหนัก ถึงแม้จะเป็นข้าราชการที่มีหน้าที่โดยตรงต้องทำงานช่วยเหลือประชาชน แต่จะเอาสมาธิจิตใจที่ไหนไปทำงานช่วยเหลือคนอื่นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ คนที่สามารถแก้ไขปัญหามาชีวิตส่วนตัวให้หมดไปได้มากเท่าไร มีปัญหาชีวิตส่วนตัวลดน้อยลงเท่าไร ก็จะมีเวลา แรงงาน เงินทองหรือสติปัญญาเหลือสำหรับการช่วยสังคมส่วนรวมได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้นเป็นสัดส่วนที่สัมพันธ์กัน การพัฒนาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อนอันถือเป็นขั้นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานแล้วค่อยขยายไปสู่สังคมที่กว้างขึ้นอันถือเป็นขั้นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าการหมั่นทบทวนประเมินผลเป็นระยะ ๆ ว่าเราสามารถปฏิบัติตามปณิธานหรือแผนที่ตั้งไว้ได้แค่ไหน มีจุดอ่อนที่ต้องแก้ไขปรับปรุงในข้อใด คือ ขั้นตอนการปฏิบัติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามพระบรมราโชวาทคุณธรรมสี่ประการข้อสุดท้าย ได้แก่ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

จากขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ 7 ขั้นตอน ตามแนวพระบรมราโชวาทคุณธรรมสี่ประการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ากระบวนการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาศัยการสังเกตปรากฏการณ์ การตั้งสมมติฐาน การลงมือทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์สมมติฐานและการสรุปผล โดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ดูง่าย ๆ มีเพียงไม่กี่ขั้นตอนแต่เมื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมก็มีศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงอารยธรรมของมนุษย์อย่างไพศาลมาได้ฉับไฉน การประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทที่เป็นวิทยาศาสตร์ของชีวิตและสังคมดังกล่าวเป็นกระบวนการที่มีพลังอันไพศาลคู่เคียงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เราคุ้นเคยกัน ซึ่งถ้าปฏิบัติได้สำเร็จจะเป็นไปตามบทสรุปในพระบรมราโชวาทคุณธรรมสี่ประการที่ว่า

“...คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกัน แล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ ...”

ด้วยเหตุนี้ ถ้าสามารถประพฤติปฏิบัติขั้นตอน พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงให้หยั่งรากเหมือนกับการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ผลที่สุดหลักปฏิบัติแนวทางแห่งพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการดังที่กล่าวมานี้จักสามารถใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมไทยไปสู่การเป็นสังคมฐานปัญญาตามเนื้อหาสาระแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมของความเสียสละ มีความเอื้ออาทรเกื้อกูลกันช่วยเหลือกันในสังคมเพื่อพัฒนาจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน สู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผลยิ่งขึ้นในที่สุด กระบวนการเรียนรู้ 7 ขั้นตอน ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการสู่วิถีแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยยกระดับพัฒนาการของชีวิตแต่ละคนให้สูงขึ้นได้

จากการศึกษาแนวคิดหลักการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการน้อมนำพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการมาเป็นแนวทางในการประกอบในการปฏิบัติสามารถสรุปได้ว่า คุณธรรมสี่ประการเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมไทยไปสู่การเป็นสังคมฐานปัญญาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมของความเสียสละ มีความเอื้ออาทรเกื้อกูลกันช่วยเหลือกันในสังคม เพื่อพัฒนาจากเศรษฐกิจพอเพียง แบบพื้นฐานสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล ด้วยกระบวนการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการเพื่อนำไปสู่วิถีแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ 1. จับประเด็นปัญหา การจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้อง เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ปัญหาชีวิต คือ การเผชิญกับปัญหาและการแก้ไขปัญหายุ่งตลอดเวลาถ้าแก้ไขไม่ถูกต้องปัญหาของชีวิตก็จะไม่ได้รับการแก้ไขและขยายตัวกว้างออกไป 2. วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ให้ถูกต้อง เพื่อจะได้มองเห็นช่องทางในการแก้ไขจากกรอบของเหตุปัจจัยภายในที่เราสามารถควบคุมกำหนดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้คือพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของคน คนที่รู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของตนเองได้อย่างเหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาจะสามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส สามารถอาศัยอุปสรรคปัญหานั้นช่วยยกระดับการพัฒนาชีวิตแลหุมนชนของตนเองได้ด้วย 3. กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการ

แก้ปัญหากำหนดขอบเขตทิศทาง การแก้ปัญหาให้อยู่ในกรอบของสิ่งที่เป็นประโยชน์ก็จะส่งผลกระทบกลับมาเป็นปัญหาที่ทำให้ตัวเราซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้รับความเดือดร้อนและเสียประโยชน์บางอย่างในระยะยาวเช่นกัน 4. เขียนคำปณิธานหรือทำแผนปฏิบัติ เลือกประเด็นของสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติหรือทำแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำแผนปฏิบัติให้สอดคล้องพอเพียงกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติให้พอเหมาะกับศักยภาพที่มีอยู่ มีความตั้งใจจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่จะเป็นประโยชน์และเป็นธรรม รวมถึงกำหนดขอบเขตและกรอบเวลาของสิ่งที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ได้ 5. ดำรงความมุ่งมั่น พยายามประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามปณิธานหรือแผนที่ตั้งใจไว้อย่างต่อเนื่องจนบรรลุผล รู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความตั้งใจความดีนั้น กระตุ้นเตือนผู้คนที่ช่วยกันปฏิบัติตามปณิธานที่ตั้งไว้ 6. ใช้ความอดทน อดกลั้น และอดออม เมื่อเผชิญกับอุปสรรค ปัญหาต้องอาศัยการใช้กำลังของจิตใจ คือความอดทน อดกลั้นเข้าสู่กับปัญหาควบคู่กับการใช้กำลังของปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่กำลังประพฤติปฏิบัติจนสามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาที่เผชิญได้เป็นผลสำเร็จ และ 7. ละวางความชั่วความทุจริต หรือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม เมื่อประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมก็จะมีเวลา แรงงาน เงินทอง หรือสติปัญญาเหลือสำหรับการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่น สามารถแสดงความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจพอเพียงกับพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ ได้ดังนี้

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจพอเพียงกับพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ ได้ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง	พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
<p>ข้อ 1 จับประเด็นปัญหา การจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้อง เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ปัญหา</p> <p>ข้อ 2 วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้ถูกต้อง เพื่อจะได้มองเห็นช่องทางในการแก้ไข</p> <p>ข้อ 3 กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา กำหนดขอบเขตทิศทางการแก้ปัญหาให้อยู่ในกรอบของสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม</p> <p>ข้อ 4 กำหนดแผนการปฏิบัติหรือตั้งปณิธานเลือกประเด็นของสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติหรือทำแผนปฏิบัติให้สอดคล้องพอเพียงกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน</p> <p>ข้อ 5 ดำรงความมุ่งมั่นหมาย พยายามประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามปณิธานหรือแผน จนบรรลุผล</p> <p>ข้อ 6 ใช้อุดทน อดกลั้น และอดออม เมื่อเผชิญกับอุปสรรคปัญหา อาศัยความอด อดทน อดกลั้น ควบคู่กับการใช้กำลังของปัญหา</p> <p>ข้อ 7 ระวังความช้าความท้อใจ ถ้าประพฤติปฏิบัติจนสามารถคลี่คลายแก้ไขปัญหาได้จะมีเวลา แรงงาน เงินทอง หรือสติปัญญา เหลือสำหรับการช่วยเหลือแก่ผู้อื่น</p>	<p>ข้อ 1 การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม</p> <p>ข้อ 2 การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น</p> <p>ข้อ 3 การอดทน อดกลั้น อดออม ที่จะไม่ประพฤติกว้างความสัจสุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด</p> <p>ข้อ 4 การรู้จักละวางความช้า ความท้อใจและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง</p>

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2551, 39-40) ได้สรุปการนำทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ ทฤษฎีใหม่เป็นการบริหารจัดการดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรรูปแบบใหม่มีพื้นที่ขนาดเล็กและครอบครัวประมาณ 10 - 15 ไร่ ที่มีสภาพแห้งแล้งขาดแคลนน้ำทำการเกษตรให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดการดำเนินงานมี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินโดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 - 30 - 30 - 10 หมายถึง พื้นที่ส่วนหนึ่งประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บน้ำฝนไว้ใช้ในห้วงฝนทิ้งช่วงและในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์/พืชน้ำต่าง ๆ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ไว้ปลูกข้าวในฤดูฝนเป็นอาหารสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชสมุนไพร พื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ 10% ให้จัดทำเป็นที่อยู่อาศัย ถนน โรงเรียน เลี้ยงสัตว์ แปลงเพาะชำ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง เป็นการรวมตัวเกษตรกรแต่ละรายที่ประสบความสำเร็จจากการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นต้นให้เป็นกลุ่มเกษตรกรในรูปของสหกรณ์เป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม เป็นการขยายฐานการผลิตไปสู่ระบบเกษตรอุตสาหกรรมที่ครบวงจรและสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการพัฒนาความสำเร็จจากระบบการผลิต เศรษฐกิจชุมชนไปสู่ระบบตลาดและอุตสาหกรรมของประเทศ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร ความอดทน สติปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคีสำหรับ ในทรรศนะของ สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง (2550, 16-18) เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวความคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นทางการนั้นเป็นตัวอย่าง การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็น

รูปธรรมเฉพาะบนพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริอาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

1. พอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่เพียงพอ แม้กระทั่งการปลูกข้างเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่ามีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้และใช้ที่ดินส่วนหนึ่งสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

2. ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างมีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้น รวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีการปฏิบัติที่แท้จริง

3. ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้เป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เทคโนโลยีและบทเรียนจากการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศซึ่งเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กรและธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียนแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ อาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร ความอดทน สติปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ

ความสามัคคี เช่น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้แก้ปัญหาความยากจนซึ่งมีการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และขยายโอกาส สอดคล้องกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริที่มีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ ขั้นที่ 1 เน้นการผลิตแบบเกษตรผสมผสานเพื่อการบริโภคและช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายให้เกษตรกร ต้องอาศัยความรู้ ช่วยสนับสนุนในการผลิตรวมถึงสติปัญญาในการใช้จ่ายเงินมิให้รั่วไหลไปกับการซื้อหาอามามุข สิ่งเสพติดหรือสิ่งฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ขั้นที่ 2 ส่งเสริมให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการขยายผลผลิตและเพิ่มรายได้ ต้องอาศัยความรู้ ความเพียรและความอดทน เพื่อต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ขั้นที่ 3 ส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรทำงานเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มโอกาสและอำนาจต่อรองในการซื้อหาปัจจัยการผลิตรวมทั้งหาตลาดร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยความรู้และความซื่อสัตย์อันจะนำไปสู่การสร้างเครดิตความน่าเชื่อถือในสังคม และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2542, 61-63) ได้สรุปแนวทางการพัฒนาทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าวให้เห็นว่า ทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรของเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินขนาดเล็ก โดยมุ่งให้เกษตรกรมีความพอเพียงในการเลี้ยงตัวเองได้ (self sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน โดยเฉพาะความสามารถผลิตข้างบริโภคได้ตลอดทั้งปี รวมทั้งการรวมพลังสร้างสรรค์ชุมชนท้องถิ่นที่มีความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งถ้านำแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาวิเคราะห์จะพบว่า ทฤษฎีใหม่มีความโดดเด่นใน 4 เรื่องด้วยกัน คือ 1. การจัดลำดับสำคัญของการใช้ทรัพยากร (priority setting) ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุน และความสามารถของประชาชน 2. การประสานความร่วมมือ (collaboration) การพัฒนาชุมชนต้องการการประสานปัจจัยต่าง ๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งทางกายภาพและสังคม ซึ่งหากขาดปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดไปแล้วโอกาสที่จะพัฒนาให้สำเร็จตามที่มุ่งหวังก็จะลดน้อยลง 3. การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (consensus building) การพัฒนาที่มีพลังต้องสามารถสร้างความเห็นพ้องต้องกันในภาพกว้างของจุดหมาย ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว 4. ความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม (ownership and participation) การปรับเปลี่ยนและการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จจะต้องเกิดมาจากข้างในคือการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ บังคับไม่ได้ สั่งให้เปลี่ยนไม่ได้ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “... ระเบิดออกมาจากข้างใน ...” ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านทัศนคติและพฤติกรรมจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรัสสรุปได้ว่า ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ และทฤษฎีใหม่เป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างเป็นขั้นตอน สามารถแสดงความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ตาราง 2 ความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	ทฤษฎีใหม่
เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน	ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1
เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า	ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3

ทฤษฎีการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละคนแต่ละครอบครัวมีหลักการและแนวทางที่ต่างกันแล้วแต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละคน ในขณะที่เดียวกันทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นทฤษฎีการผลิตและทฤษฎีการบริโภคของพุทธ โดยจะเน้นการใช้ปัญญาซึ่งอ้างว่า ปัญญาคือส่วนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต เพราะ จะช่วยให้เกิดการผลิต และการบริโภคที่ลดการทำลายล้างทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม

การบริโภคจะเน้นเพียงประการเดียวคือการบริโภคเพื่ออยู่ ส่วนทฤษฎีว่าด้วยอรรถประโยชน์มองว่า ความพึงพอใจคือความสามารถในการใช้สอยสิ่งก็นำมาบริโภคให้เกิดประโยชน์ในการเกื้อกูลชีวิตและสติปัญญา ส่วนทฤษฎีการประหยัดเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อลดการเบียดเบียนสิ่งอื่นๆ รวมทั้งธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กุญแจที่จะไปสู่ความสำเร็จโดยการใช้เวลาที่จะให้น้ำหนักการมีความสุขตลอดเวลาภายใต้หลักเกณฑ์ของการไม่เบียดเบียนกัน โดยที่ทฤษฎีว่าด้วยการหาความสุขในชีวิตผ่านสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

โดยมีการเบียดเบียนกันน้อยที่สุด (สมพร เทพสิทธิ์(2546,43-45)) ในขณะที่ ป.อ.ปยุตโต(2546,79)ได้สรุปแนวคิดเศรษฐศาสตร์ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่าเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทาที่ว่าเป็นสายกลางเป็นมัชฌิมา คือ มีความพอดี พอประมาณ ได้คุณภาพ ความพอดี คือจุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า การได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการของคุณภาพชีวิตตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือมัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึง ความพอดีให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ในขณะที่ มหาตมะ คานธี กล่าวไว้ว่า โลกเรามีทรัพยากรเพียงพอสำหรับความต้องการของมนุษย์ แต่มีไม่เพียงพอสำหรับความโลภของมนุษย์ มนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงแนวคิดใหม่โดยไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม และความเห็นแก่ตัวจนเกินไปจะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจถึงประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมส่วนรวมด้วย เพื่อทุกฝ่ายจะอยู่ร่วมกัน ได้ด้วยความสงบสุข เศรษฐศาสตร์ที่เน้นเรื่อง ยิ่งมากยิ่งขึ้น (the economics of more and more) จะต้องเปลี่ยนเป็นเศรษฐศาสตร์ของความพอดี (the economics of enough) ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนาในเรื่อง มัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอเหมาะพอดีพร้อมกันนั้น อีเอฟ ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher อ้างถึงใน สมพร เทพสิทธิ์,2546,48) ได้เสนอความคิดทางเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ซึ่งต่อต้านเศรษฐศาสตร์แบบวัตถุนิยม กล่าวถึงมัมมาอาชีวะ เป็นธรรมข้อหนึ่งในมรรคมีองค์แปดของพระพุทธเจ้าเป็นศาสตร์แนวพุทธ นักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ส่งเสริมให้มนุษย์มีมาตรฐานการครองชีพที่สูง โดยวัดจากจำนวนการบริโภคและถือว่าผู้บริโภคจำนวนมากจะอยู่ดีกินดีว่าผู้บริโภคจำนวนน้อย แต่นักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีความเห็นว่าการบริโภคเป็นเพียงมรรคหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดี ดังนั้นจุดมุ่งหมายน่าจะอยู่ที่การทำให้การกินอยู่ดีมากที่สุดโดยการบริโภคน้อยที่สุด หัวใจ ของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ ความเรียบง่าย อหิงสาธรรมและทางสายกลาง

จากแนวคิดดังกล่าวจึงพอจะสรุปได้ว่า แนวทางการดำเนินชีวิตของคนนั้นจะเข้าไปเกี่ยวข้อง กับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่มุ่งเน้นไปถึงการบริโภค ซึ่งการบริโภคนั้นจะต้องใช้หลักของปัญญา และที่สำคัญมนุษย์จะต้องใช้หลักการดำเนินชีวิตภายใต้หลักเกณฑ์ของการไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งจะทำให้มนุษย์เข้าถึงความสุขและมีชีวิตร่วมกันอย่างเป็นสุขนอกจากนั้น คาไล ลามะ (อ้างถึงใน วิทยากร เชียงกุล,2548,48) กล่าวถึงการดำเนินชีวิตว่าเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับความ โลภคือแม้ว่าจุดหมายลึกๆ คือ การแสวงหาความพอใจ แต่น่าแปลกที่หลังจากได้ในสิ่งที่ใจปรารถนาแล้วก็ยังรู้สึกไม่พอใจอยู่ สิ่ง ขจัดความโลภได้อย่างแท้จริง คือ ความพอใจ ถ้ามีความรู้สึกพอใจมากเพียงพอการที่จะได้เป็นเจ้าของสิ่ง

นั้นหรือไม่ก็ไม่สำคัญไม่ว่าจะได้หรือไม่ได้ก็ยังรู้สึกพอใจอยู่ดี ในขณะที่ วิทยากร เชียงกุล (2548,138) ได้กล่าวถึงกวีชาวเยอรมันแนะนำปัจจัย 9 ประการ สำหรับการมีชีวิตที่น่าพอใจไว้อย่างน่าสนใจว่า

มีสุขภาพดีพอเพียง ที่จะให้คุณทำงาน ได้อย่างรื่นรมย์

มีความมั่นคงพอเพียง ที่จะสนองความต้องการพื้นฐานของคุณ

มีพลังกำลังมากพอ ที่จะต่อสู้และเอาชนะความยากลำบาก

มีคุณธรรมเพียงพอ ที่จะสารภาพและเลิกทำบาป

มีความอดทนเพียงพอ ที่จะลงแรงจนทำให้เกิดสิ่งที่ดีๆ ขึ้น

มีจิตใจเมตตาเพียงพอ ที่จะเห็นแก่ดีของเพื่อนบ้าน

มีความรักมากเพียงพอ ที่จะทำตัวให้เป็นประโยชน์และช่วยเหลือคนอื่น

มีความศรัทธาเพียงพอ ที่จะทำให้สิ่งดีงามเป็นจริงขึ้นมา

มีความหวังมากเพียงพอ ที่จะขจัดความกลัวความกังวลในอนาคต

สิ่งที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมีภาวะความเครียดเป็นปัจจัยหลัก อย่างไรก็ตาม

ความเครียดในระดับปกติเป็นสิ่งที่ดีช่วยกระตุ้นและผลักดันคนเราให้ฝ่าฟันอุปสรรคปัญหาต่างๆ ให้

สัมฤทธิ์ผลได้ บุคคลผู้ประกอบอาชีพต่างๆ มีแนวโน้มของการเกิดความเครียดระดับสูงซึ่งส่งผลต่อการ

เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ดิสุราเรื้อรัง ดิทยาเสพติดให้โทษ แม้กระทั่ง การฆ่าตัวตาย จากผลของการ

เจริญเติบโตของสังคมทำให้เกิดปัญหามากขึ้น การสร้างความพึงพอใจให้กับตัวเองเกี่ยวข้องกับ

ความสุขที่แต่ละบุคคลจะได้รับตามทัศนคติของปรัชญาสุขนิยม ถือว่า ความสุขสบายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของ

ชีวิตหรือเป็นสิ่งที่มีความหมายเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น ส่วนสิ่งอื่นๆ เช่น เงิน ความรู้ ที่เราเห็นว่าเป็นสิ่งดี

นั้นมันเป็นสิ่งดีเพราะสามารถนำไปสู่ความสุขได้ ปรัชญาสุขนิยมยังเชื่อว่าไม่ว่าเราจะทำอะไรหนึ่งไม่

พ้นความสุขสบายเป็นจุดหมายปลายทาง อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ทุกคนที่เกิดมาจะมีความต้องการในลักษณะที่ต่างกันแต่ที่คล้ายกันสอดคล้องกับการที่ มาสโลว์

(Maslow อ้างถึงใน รุ่ง แก้วแดง,2549,64-65) ได้เสนอทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการ (hierarchy of needs

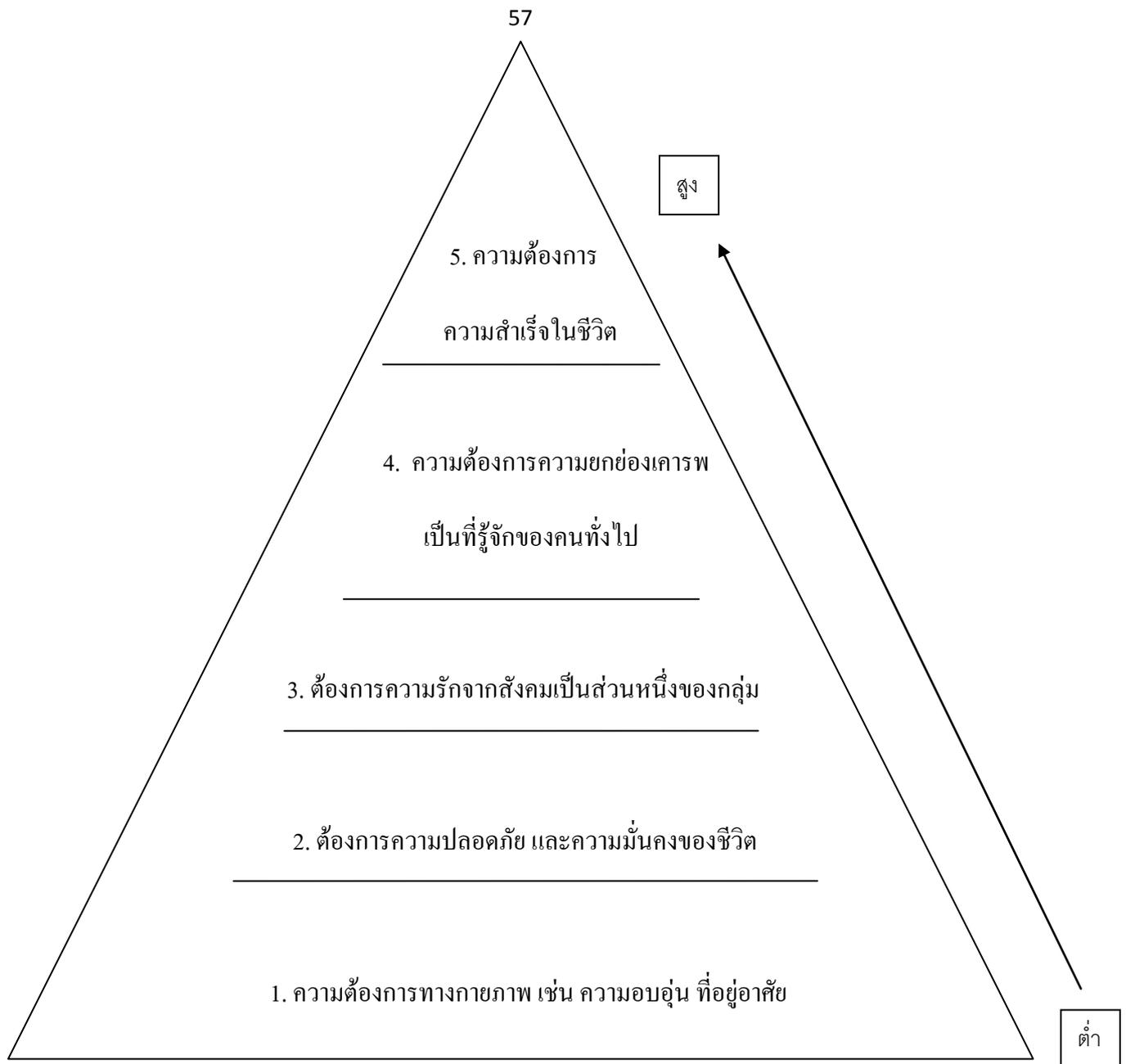
theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางโดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า มนุษย์มีความต้องการ

อยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองหรือได้รับความพึงพอใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

แล้ว ความต้องการสิ่งอื่นๆ จะเกิดขึ้นมาอีก ความต้องการของคนอาจจะซ้อนกัน ความต้องการอย่าง

หนึ่งอาจจะยังไม่หมดไปความต้องการอีกอย่างหนึ่งจะเกิดขึ้นได้ ความต้องการอาจเป็นไปตามลำดับ
ขั้นตอนนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ (physiological needs) เป็นความต้องการระดับต่ำสุดหรือความต้องการทางด้านร่างกาย อาทิ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร น้ำดื่ม อากาศ ยารักษาโรค ความต้องการทางด้านเพศ และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่ทำให้ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อจะให้ได้มา แต่เมื่อได้มาแล้วความต้องการเหล่านี้ก็ยุติที่จะเป็นตัวจูงใจหลัก (prime motivator) อีกต่อไป
2. ความต้องการความปลอดภัย (safety & security needs) ประกอบด้วย ความต้องการความปลอดภัยปรารถนาที่จะได้รับความคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ที่จะมีต่อร่างกาย ความต้องการมีความมั่นคงในการทำงาน มีบำนาญบำนาญ เมื่อความต้องการระดับต่ำสุดส่วนมากได้รับการตอบสนองแล้วจะถูกชักจูงให้กระทำการเพื่อให้มีการตอบสนองแก่ความต้องการในระดับนี้
3. ความต้องการด้านความรักจากสังคม (love or social needs) หมายถึงความต้องการที่จะให้ผู้อื่นชื่นชอบตน มีความสำคัญต่อผู้อื่นและเป็นสมาชิกของกลุ่มที่สมาชิกของกลุ่มคนอื่นๆ ยอมรับ
4. ความต้องการความยกย่องเคารพ (esteem needs) หมายถึง ความต้องการให้เกิดความเคารพตนเอง (self-respect) ความรู้สึกที่ตนเองเป็นผู้ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับเช่นนั้นจากผู้อื่น ต้องการสถานภาพ (status) มีชื่อเสียงเกียรติยศ (prestige) เป็นส่วนสำคัญของความต้องการความยกย่องเคารพ
5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (self-actualization needs) เป็นความต้องการระดับสูง หมายถึง การที่บุคคลได้ใช้ความสามารถของตนในทุกด้านได้ และเป็นทุกอย่างที่ตัวเองปรารถนาจะเป็น ซึ่งแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน สุดแต่ความสามารถและความต้องการของคนนั้นๆ ดังภาพ 2

ภาพ 2. ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's hierarchy of needs)

ที่มา: รุ่ง แก้วแดง (2549,65)

อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวถึงความต้องการของมนุษย์ พระพุทธเจ้า (อ้างถึงใน สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง, 2550, 46-50) ได้ตรัสถึงหลักการบางอย่างมานานกว่า 2,500 ปี มีแง่มุมในเชิงจิตวิทยาที่ลุ่มลึกไว้ในพลสูตร อังคุตตรนิกายนวกนิบาต แสดงถึงแรงผลักดันทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ โดยทรงชี้ให้เห็นแรงบีบคั้นจากความกลัวต่อภัย 5 ระดับที่ซ่อนอยู่ในจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ซึ่งคือสาเหตุที่ทำให้มนุษย์เกิดความต้องการ เกิดพฤติกรรมในการแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการต่างๆ เพื่อคลี่คลายบรรเทาความกลัวนั้น เมื่อความกลัวต่อภัยในระดับที่หยาบกว่าได้รับการคลี่คลาย

บรรเทาแรงบีบคั้นจากความกลัวภัยที่ละเอียดกว่าในลำดับขั้นถัดไปจะแสดงอิทธิพลเข้าครอบงำพฤติกรรมชีวิตคนผู้นั้นแทนที่ปรากฏให้เห็นตามลำดับจากหายไปในรายละเอียด คือ

1. อาชีวภัย คือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการดำรงชีวิต เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อความไม่แน่นอนในชีวิตว่าจะสามารถดำรงอยู่รอดได้อย่างปกติสุขตลอดไปหรือไม่ มนุษย์จึงถูกบีบคั้นให้เกิดพฤติกรรมในการแสวงหาสิ่งตอบสนองที่เป็นความต้องการต่างๆ ในทางกายภาพ (physiological)
2. อสัโลภภัย คือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการถูกโลกตำหนิ เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อภาวะความแปลกแยก (alienation) มนุษย์จึงเกิดพฤติกรรมแสวงหาความต้องการทางสังคม (social needs) เพื่อช่วยให้ชีวิตในมิติทางสังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข
3. ปริสสารภัย คือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยความสะทกสะท้านในบริษัท เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ของภาวะแห่งความเป็นตัวตนของตน (self identity) มนุษย์จึงเกิดพฤติกรรมแสวงหาความภาคภูมิใจในตัวเอง (self esteem) หรือแสวงหาตำแหน่งแห่งที่ของตัวตนในสถานะใดสถานะหนึ่งที่จะสามารถสร้างความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเองให้เกิดขึ้น เพื่อช่วยให้ชีวิตในมิติของอารมณ์ความรู้สึกดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข
4. มรณภัย คือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยความตาย เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อภาวะความตาย ซึ่งตนรู้อยู่แก่ใจว่าสักวันหนึ่งความตายจะต้องมาถึงอย่างแน่นอน ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมแสวงหาความมั่นคงปลอดภัย (safety needs) ด้วยการหันเข้าหาศาสนาที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งอันจะช่วยให้ชีวิตแม้หลังความตายก็ยังสามารถดำรงสืบทอดต่อไปได้อย่างปกติสุข ตลอดจนผลักดันให้เกิดสัญชาตญาณของการสืบเผ่าพันธุ์ เพื่อช่วยให้ชีวิตในมิติของความเป็นอัตตาตัวตนของตนสามารถดำรงสืบต่อไปได้
5. ทุกติภัย คือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยที่ไปที่มาไม่ดี เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อภาวะบีบคั้นที่เป็นทุกข์ที่จะต้องเผชิญในอนาคต จึงเกิดความต้องการประจักษ์ถึงความจริงเกี่ยวกับสถานภาพของชีวิตที่อุบัติมาในโลก (self actualization) ส่งผลให้เกิดแรงผลักดันที่จะศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต แนวคิดปรัชญา ลัทธิความเชื่อทางศาสนา เพื่อจะได้รู้ช่องทางการปฏิบัติต่อชีวิตในมิติที่เป็นองค์รวมได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ไม่เดินพลาดไปสู่ทิศทางที่จะทำให้คลาดเคลื่อน

จากแก่นสารเป้าหมายแท้จริงที่ถึงปรารถนาของชีวิตและ เดวิด แมคเคลแลนด์ (David McClelland, 1961, 255) ได้อธิบายถึงทฤษฎีแรงจูงใจที่มีพื้นฐานเกี่ยวกับพลังงานที่มีอยู่คือพลังความต้องการทางด้านสังคมอำนาจและความสำเร็จ แมคเคลแลนด์ ได้เสนอลักษณะที่ทำให้ได้รับความสำเร็จ มีดังนี้

1. เป็นผู้ชอบทำงานที่ต้องรับผิดชอบสูง เพราะถ้าเป็นงานที่มีความรับผิดชอบต่ำ แม้จะประสบความสำเร็จก็ไม่มีภาคภูมิใจ
2. เป็นผู้ที่วางเป้าหมายระดับกลาง (moderate goals) ในการปฏิบัติงานและปฏิบัติงานใดๆ โดยคำนึงถึงความเสี่ยง
3. เป็นผู้ต้องการข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองถึงความสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะถ้าปราศจากข้อมูลย้อนกลับจะไม่ทราบว่าการตัดสินใจของตนถูกผิดอย่างไร
4. เป็นผู้ต้องการทำงานร่วมกับผู้มีความสามารถ โดยไม่คำนึงถึงว่าจะเป็นคนใด

จากลักษณะดังกล่าว ถ้าหากบุคคลไม่มีความรับผิดชอบด้วยตนเองจะได้รับความพอใจน้อยต่อการได้รับความสำเร็จและเป้าหมายที่ได้รับ การปฏิบัติงานที่ค่อนข้างยากแต่พยายามทำงานให้สำเร็จเขาจะได้รับความพอใจ ถ้าปราศจากการทบทวนตรวจสอบจะไม่รู้ว่างานที่ทำไปนั้นผิดหรือถูก นักธุรกิจที่ได้รับความสำเร็จไม่ได้สนใจต่อกำไรเป็นเครื่องวัดความสำเร็จ และความสามารถของเพื่อนร่วมงาน ในหนังสือ The Achieving Society ได้ให้สมมติฐานว่าบุคคลจะมีความต้องการสัมฤทธิ์ผลมากหรือน้อยย่อมแล้วแต่การอบรมเลี้ยงดูที่ได้รับตอนเยาว์วัย เพราะความรู้สึกนึกคิดต่างๆของบุคคลมีกำเนิดมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ลักษณะนิสัยความเกียจคร้าน ความพยายามเหล่านี้เป็นสิ่งที่บุคคลเรียนรู้มาตั้งแต่เด็กและจะเกิดต่อไปจนเติบโตใหญ่ถึงแม้ว่าในระยะต่อมาจะได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างออกไปมากขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเสริมสร้างความเชื่อและทัศนคติภายในจิตสำนึกเท่านั้นหาได้หยั่งลึกลงไปถึงรากฐานที่สร้างขึ้นเมื่อเยาว์วัยไม่

สำหรับปัจจัยการดำเนินชีวิตของมนุษย์อีกประการหนึ่งที่ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) ชี้ให้เห็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่ดูเหมือนถูกควบคุมโดยจิตสำนึกของผู้คนแต่ละคนนั้น อันที่จริงถูกกำหนดจากอิทธิพลของโครงสร้างส่วนที่เป็นส่วนที่เป็นจิตใต้สำนึก (subconscious) หรือจิตไร้สำนึก (unconscious) ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของจิตที่อยู่ลึกลงไปโดยที่เราไม่สำนึกรู้ตัว พื้นที่ของจิตสำนึกเปรียบได้กับภูเขาน้ำแข็งส่วนที่โผล่พ้นน้ำให้เห็นขณะที่จิตไร้สำนึกจะเปรียบเสมือนฐานของภูเขา

น้ำแข็งซึ่งกินอาณาบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่มากกว่ากันมาก แต่ซ่อนตัวอยู่ใต้น้ำจนทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้ง่ายๆ พลังขับเคลื่อนที่แฝงอยู่ภายใต้จิตใจสำนึกมีอยู่ 2 ส่วนใหญ่ ได้แก่ ส่วนที่เป็นความต้องการอยากได้ อยากมี อยากเป็น ที่เรียกว่า อิด (id) อันเป็นสัญชาตญาณดิบที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งจะทำงานตามหลักความพึงพอใจ (pleasure principle) กล่าวคือต้องการการตอบสนองในทันทีโดยไม่คำนึงถึงเงื่อนไขกับส่วนที่เป็นมโนสำนึกที่เรียกว่า ซุปเปอร์อีโก้ (super-ego) ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งระหว่างอิดกับซุปเปอร์อีโก้ จะปรากฏออกมาเป็นอีโก้ (ego) หรือความเป็นตัวตนถ้าเป็นไปได้ อย่างเป็นปกติจะส่งผลให้บุคคลผู้นั้นสามารถมีพฤติกรรมดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข สิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องสัมพันธ์กับอีโก้ และซุปเปอร์อีโก้ภายใต้จิตใจสำนึกของผู้คนในสังคม โดยรวมเรียกได้ว่าเป็นโครงสร้างส่วนลึกทางสังคม มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรม ตลอดจนปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2550, 191-192)

จากการศึกษาทฤษฎีในการดำเนินชีวิต สรุปได้ว่าการดำเนินชีวิตความโลภ คือการแสวงหาความพอใจ สิ่งที่ขัดความโลภได้อย่างแท้จริงคือความพอใจที่แสดงถึงแรงผลักดันทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความต้องการและเกิดพฤติกรรมในการแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการต่างๆ เพื่อคลี่คลายบรรเทาความกลัว การสร้างความพึงพอใจต้องเกี่ยวข้องกับความสุขของแต่ละบุคคล ความสุขสบายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตหรือเป็นสิ่งที่มีความหมายเพียงสิ่งเดียว เพราะมนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุดความต้องการของคนอาจจะซ้อนกันความต้องการอย่างหนึ่งยังไม่หมดไปความต้องการอีกอย่างหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้ คือ 1. ความต้องการทางกายภาพ เป็นความต้องการระดับต่ำสุด เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อความไม่แน่นอนในชีวิตว่าจะสามารถดำรงอยู่รอดได้อย่างปกติสุขตลอดไปหรือไม่ มนุษย์จึงถูกบีบคั้นให้เกิดพฤติกรรมในการแสวงหาสิ่งตอบสนองที่เป็นความต้องการต่างๆ ในทางกายภาพ 2. ความต้องการความปลอดภัย บรรณาณาที่จะได้รับความคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ที่จะมีต่อร่างกาย เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อภาวะ ความแปลกแยก มนุษย์จึงเกิดพฤติกรรมแสวงหาความต้องการทางสังคม 3. ความต้องการความรักจากสังคมต้องการที่จะให้ผู้อื่นชื่นชอบ มีความสำคัญต่อผู้อื่นและเป็นสมาชิกของกลุ่มที่สมาชิกของกลุ่มคนอื่นๆ ยอมรับ เพราะจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความรู้สึกกลัวต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ของภาวะแห่งความเป็นตัวตนของตน จึงเกิดพฤติกรรมแสวงหาความภาคภูมิใจในตัวเอง หรือแสวงหาตำแหน่งแห่งที่ของตัวตนในสถานะใดสถานะหนึ่งที่จะสามารถสร้างความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเองให้เกิดขึ้น 4. ความต้องการความยกย่องเคารพเป็นผู้ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ความมีชื่อเสียงเกียรติยศอัน

จะช่วยให้ชีวิตแม้หลังความตายก็ยังสามารถดำรงสืบทอดต่อไปได้อย่างปกติสุข ตลอดจนผลักดันให้เกิดสัญชาตญาณของการสืบเผ่าพันธุ์ เพื่อช่วยให้ชีวิตในมิติของความเป็นอัตตาตัวตนสามารถดำรงสืบทอดต่อไปได้ 5.ความต้องการความสำเร็จในชีวิต เป็นความต้องการระดับสูงสุด การที่บุคคลได้ใช้ความสามารถของตนทุกด้านได้ และเป็นทุกอย่างที่ปรารถนาจะเป็น ส่งผลให้เกิดแรงผลักดันที่จะศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้และความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต แนวคิดปรัชญา ลัทธิ ความเชื่อทางศาสนา เพื่อจะได้รู้ช่องทางในการปฏิบัติต่อชีวิตในมิติที่เป็นองค์รวมได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ไม่เดินพลาดไปสู่ทิศทางที่จะทำให้คลาดเคลื่อนจากแก่นสารเป้าหมายแท้จริง

แนวทางในการดำเนินชีวิต

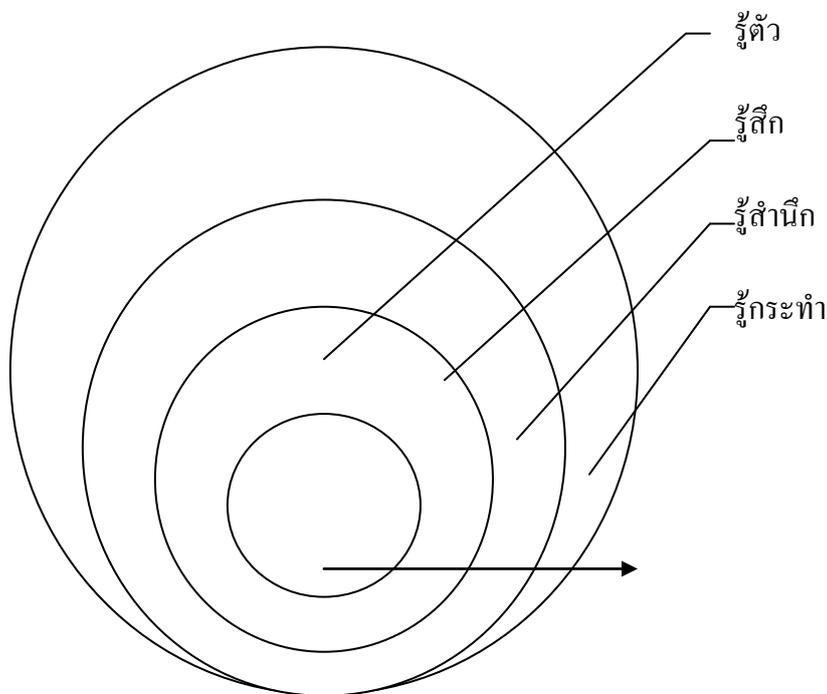
พัฒนา สุจ้านงค์ (2524,75) ให้ทรงเห็นว่าแนวทางในการดำเนินชีวิตประกอบด้วย

- 1 . การช่วยเหลือตนเอง วิธีที่ดีที่สุดคือการช่วยให้คนมีขีดความสามารถในการช่วยตนเองโดยไม่ต้องคอยให้คนอื่นมาช่วยเหลือตลอดไป
 - 2 . การร่วมมือระหว่างส่วนราชการกับประชาชน เป็นการประสานสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เกิดพลังเสริมหนุนซึ่งกันและกันเป็นการพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุด การที่จะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียว นอกจากจะไม่ประสบความสำเร็จหรือล่าช้าแล้วยังอาจนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้ง
 - 3 . ความคิดริเริ่มของคน การที่คนจะสามารถช่วยตัวเองได้จะต้องมีความคิด ทักษะและศรัทธาต่อการพัฒนาไปในแง่บวกจนสามารถแสดงความคิดริเริ่มการพัฒนาด้วยตนเอง การริเริ่มจากภายนอกจะไม่ค่อยตรงกับความต้องการและปัญหาของชุมชน ไม่ได้รับการยอมรับ หากคนล้มเหลวที่จะออกความคิดริเริ่มจะต้องกระตุ้นเตือนให้เกิดความเคลื่อนไหวในการแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนของตนเองด้วยวิธีการตั้งปัญหาถาม บรรยายนำ สาธิต ทักษะศึกษา แต่ต้องระวังอย่าให้เป็นการบังคับ
 - 4 . ความสมดุลในการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาด้านรูปธรรมและนามธรรมจะต้องได้สัดส่วนกัน เพราะงานพัฒนามิได้มุ่งขจัดปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่มุ่งทำในทุกๆ ด้าน ไปพร้อมกัน
- นอกจากนั้นมนุษย์ปกติที่มีความงอกงาม หรือมีวัฒนธรรมอันหมายถึงการเรียนรู้ สะสมความรู้ และถ่ายทอดความรู้ได้ในรูปแบบของการปฏิบัติ หรือเป็นพฤติกรรมชุมชนหรือเรียกว่าวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ การยืนสองขา การเดิน การพูด การกิน การคิด การอยู่อาศัย การทำมาหากิน การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี การนับถือศาสนา การปกครอง ซึ่งการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตนั้นจะสะท้อน

ให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชุมชน หรือสังคม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ การเลือกสรร กลั่นกรอง ทดลอง ใช้และถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมา และในวิถีชีวิตที่มวลของมนุษย์ปกตินั้นมีวิถีชีวิตที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม คือ วิถีชีวิต ด้านการผลิตซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เป็นพื้นฐาน ของทุกสังคมที่จะต้องกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิต (ประเวศ วะสี, 2542, 9)

ในสังคมไทยปัจจุบันการดำเนินชีวิตของผู้คนต่างประสบปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาทาง เศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งวันนี้การดำรงชีวิตของผู้คนจะมีความสุขและสามารถ อาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างปรกติสุข ผู้คนจะต้องน้อมนำเอาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิต ซึ่ง สรณนที จันทรสม (2552, ออนไลน์) กล่าวถึงการพัฒนาตามแนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงว่า ต้องเริ่มก่อเกิดจากภายในจิตใจหรือจุดประกายจากภายในหรือที่เรียกว่าเป็นการ ระเบิดออกมาจากข้างใน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นแนวทางในการทรงงาน เมื่อมี จิตใจที่แน่วแน่จึงลงมือทำโดยเริ่มจากตัวเองไปหาคนรอบข้าง จากเรื่องเล็กน้อยไปหาเรื่องใหญ่ จาก เรื่องใกล้ตัวออกไปไกลตัว ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร ขยันอดทน จากระดับบุคคล ครอบครัวย ไปถึงองค์กร ชุมชน สังคม ความสำเร็จของการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเรื่องที่อยู่ ภายในจิตใจของทุกคน การระเบิดจากข้างในเป็นการจุดระเบิดจากจิตใจของบุคคลด้วยกระบวนการ รับรู้ของจิตและพลังศรัทธาว่าการพัฒนาต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน คือ บุคคลต้องรู้ตัว หรือรับรู้ ตลอดเวลาอย่างเชื่อมั่นว่าทุกอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ด้วยตัวของเราเอง เมื่อรู้ตัวว่าเรา ทำได้จะเริ่มรู้สึกว่ามีพลัง เมื่อมีพลังจึงเกิดเป็นสำนึกที่จะใช้พลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและลง มือกระทำขึ้น พฤติกรรมการพัฒนาจึงเกิดตามมา การระเบิดจากข้างในจึงเป็นการจุดประกายหรือจุด ระเบิดด้วยตนเองโดยเริ่มจากจิตใจของเรา ด้วยตัวของเรา สำนึกของเรา จากการกระทำของเรา เกิด ความต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากการระเบิดจากข้างในแล้วจำเป็นต้องสร้างกระบวนการคิดแบบวงกลม (cycle thinking) หรือคิดแบบรอบด้านหรือที่เรียกว่าการมองแบบองค์รวมแทนการคิดแบบเส้นตรง (line thinking) เพื่อให้มองเห็นความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงของสรรพสิ่งที่อยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า การ พัฒนาในระดับบุคคลจึงเป็นกลไกสำคัญหรือเป็นเสมือนฐานรากที่จะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้บรรลุเป้าหมายในระดับองค์กร ชุมชนและระดับสังคมที่สูงขึ้นต่อไป กระบวนการพัฒนาคนในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์เป็นเรื่องที่ยุ้งยากและซับซ้อน ทุกคนต้องช่วยกัน เสริมสร้างพัฒนา ด้วยความเพียร อดทนและเสียสละ ผู้ที่มีโอกาสมากกว่าต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ครูต้องช่วยกันอบรมสั่งสอนนักเรียนให้คิดเป็นพึ่งตนเองได้ พระต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และศีลธรรม ปราชญ์ต้องเป็นผู้แก้ปัญหา ข้าราชการต้องเป็นที่พึ่งในด้านความปลอดภัย

และความถูกต้องเป็นธรรมของสังคม หากทุกฝ่ายร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาบุคคลให้เกิดเป็นบุคคลพอเพียง (sufficiency man) ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นที่ 1 ได้ โอกาสในการรวมกลุ่มพึ่งกันเองเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนพอเพียงขั้นที่ 2 และขยายเครือข่ายสร้างสังคมพอเพียงในขั้นที่ 3 จึงเป็นเรื่องที่ไม่ไกลจนเกินไป ในระดับบุคคลสามารถสรุปเป็นตัวแบบ (Model) ในการศึกษาและพัฒนาได้ดังภาพ 3 ตัวอย่างลักษณะการระเบิดจากข้างใน

ภาพ 3 ลักษณะการระเบิดจากข้างใน

ที่มา: <http://lansak.uthaithani.police.go.th/bl.htm>

การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มพัฒนาจากการสร้างบุคคลพอเพียงหรือสร้าง ความพอเพียงระดับบุคคลในขั้นที่ 1 ซึ่งมีวิธีการดำเนินชีวิตด้วยหลักการสามห่วงสองเงื่อนไขสามารถ ฟังตนเองได้มีจิตวิญญาณของความพอเพียง คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน ความเพียรเป็น เลิศ มีปัญญามองปัญหาแบบองค์รวม ความรับผิดชอบต่อสังคมสูงเป็นการพัฒนาในระดับบุคคลให้มี จำนวนและสัดส่วนที่มากจนเกิดเป็นพลังพอที่จะสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตที่พอเพียง (sufficiency life) และมีวิธีการทำงานอย่างพอเพียงพัฒนาก้าวไปสู่การมีวัฒนธรรมองค์กรแบบพอเพียง (sufficiency culture) ในขั้นที่ 2 คือ การเป็นองค์กรชุมชนพอเพียงที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างพอเพียง คนในองค์กรปฏิบัติงานด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สังคมพอเพียงจึงเป็นเหตุปัจจัยที่เกิดจากการ พัฒนาในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และระดับองค์กรชุมชน หรือเป็นผลจากการพัฒนาในขั้นที่ 1 และขั้น ที่ 2 อย่างเป็นขั้นตอน ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมพอเพียง จึงขึ้นอยู่กับ การพัฒนาในระดับล่าง หรือการพัฒนาในระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เป็นสำคัญ การพัฒนาในระดับสังคม เป็นผลพวงของการพัฒนาในระดับที่ 1 คือ ระดับบุคคล กลุ่มบุคคล ที่เกิดจากการสร้างบุคคลพอเพียง และองค์กรชุมชนพอเพียงในระดับที่ 2 มีจำนวนบุคคลพอเพียงและองค์กรชุมชนพอเพียงในระดับที่ มากพอจนเกิดเป็นกระแสสามารถพัฒนายกระดับสังคมให้ก้าวไปสู่การเป็นสังคมแห่งความพอเพียง (sufficiency Society) ได้ ซึ่งในสังคมแห่งความพอเพียงต้องมีโครงสร้างสังคมแบบพอเพียง มี วัฒนธรรมอย่างพอเพียง มีวิถีชีวิตที่พอเพียงโดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เกิด ความสมดุลอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการหล่อหลอมพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปโดย กระบวนการซึมซับรับเอาเน้นที่คุณค่า ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ที่เป็นธรรมชาติมากกว่าคำว่า กำไรหรือขาดทุน สังคมแห่งความพอเพียงเป็นทั้งเป้าหมายสุดท้าย (end) และวิธีการ (mean) ของการ พัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อย่างสมดุล ยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ ความเป็นจริงทางสังคมและสภาวะการ เปลี่ยนแปลงเป็นเสมือนทางออกเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยอย่างยั่งยืนของมวลมนุษยชาติ การก้าวไปสู่ สังคมแห่งความพอเพียงจึงเป็นพันธกิจร่วมกันของทุกคนในสังคม ดังนั้น ทักษะที่ดีจึงเป็นสิ่งที่จะต้อง สร้างขึ้นเพื่อเป็นเกราะป้องกันหรือปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข ประกอบด้วย

1. ด้านสุขภาพ คือ ภาวะที่บุคคลสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามบทบาทที่สังคมกำหนดเป็น ภาวะที่ต้องมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ต้อง มีร่างกายที่แข็งแรง

2. ด้านสังคม เศรษฐกิจ ชีวิตในเมืองจะสร้างความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ การมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทำให้ผู้คนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ยังมีการผ่อนส่งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สร้างความหลงผิด สร้างหนี้

3. ด้านสัมพันธภาพและการมีกิจกรรมในสังคมระหว่างเพื่อนร่วมงาน ก่อให้เกิดภาวะการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดและความเป็นอยู่ที่ดีกว่า หลายคนเกิดการแย่งที่อยู่อาศัย (บ้านพัก) แย่งความสำเร็จในด้านวิทยฐานะของตนเอง (เลื่อนยศ) แย่งความดีความชอบ (สองชั้น) ไม่อาจสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดได้

4. ด้านคุณธรรม คำว่า คุณ หมายถึง ค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือ ทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่า คุณ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมาย 4 อย่างคือ

4.1 ธรรมะ คือ ธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้องกับด้วย

4.2 ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้

4.3 ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

4.4 ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่ใช้มันอย่างถูกต้อง

คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยที่สั่งสม อยู่ในจิตใจของมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัส จึงแสดงออกมาทางการกระทำ ทางกาย ทางวาจาและจิตใจของแต่ละคนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น

จากการศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินชีวิตสรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือการพึ่งตนเอง มีขีดความสามารถในการช่วยตนเองโดยไม่ต้องคอยให้คนอื่นมาช่วยเมื่อสามารถช่วยตนเองได้จะเกิดความคิดริเริ่ม ทศนคติและศรัทธาในการพัฒนาเป็นการเริ่มจากภายในจิตใจของแต่ละบุคคล เมื่อมีจิตใจที่แน่วแน่เชื่อมั่นจะมีพลังเกิดสำนึกที่จะใช้พลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงลงมือทำโดยเริ่มจากตัวเองไปหาคนรอบข้างจากเรื่องเล็กน้อยไปหาเรื่องใหญ่ จากเรื่องใกล้ตัวออกไปไกลตัว ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเพียรขยัน อดทน พร้อมกระบวนกรคิดแบบรอบด้านหรือที่เรียกว่าการมองแบบองค์รวมเพื่อให้มองเห็นความเกี่ยวเนื่อง

เชื่อมโยงของสรรพสิ่งที่อยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า จากระดับบุคคล ครอบครัวยุคชน สังกมและประเทศชาติ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้

ทฤษฎีทางความรู้ถือว่ามีความเป็นสากล คือ ปราศจากข้อจำกัดในด้านเวลา สถานที่ และอัตวิสัย ที่แตกต่างกันของมนุษย์เป้าหมายของทฤษฎีความรู้ คือ การค้นหาความรู้จะต้องเป็นสิ่งที่มีลักษณะของปรากฏการณ์หนึ่งได้เหมือนกัน ความรู้จะต้องเป็นสิ่งที่เป็นจริงยิ่งกว่าเป็นเพียงรับรู้หรือความเชื่อของแต่ละคนหรือความเคยชินของแต่ละคน หากแต่เป็นสิ่งที่ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องว่าเป็นจริง ฉะนั้น องค์ความรู้จะประกอบขึ้นด้วยความคิดหรือข้อความที่บ่งบอกคุณลักษณะอย่างไร โดยที่แนวคิดนั้นได้รับการพิสูจน์โดยวิธีการที่เชื่อถือได้อย่างหนึ่งว่าเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง ดังนั้น องค์ความรู้จึงเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง การยืนยันความถูกต้องอยู่เสมอแนวคิดที่ได้รับการยืนยันความถูกต้องจะคงอยู่เป็นองค์ความรู้ต่อไปหรือเป็นความรู้ที่เชื่อถือได้มากหรือน้อย ตามความหนักแน่นของหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิด ส่วนแนวคิดที่ขาดหลักฐานยืนยันความถูกต้องก็จะถูกทำลายโดยปริยาย

การศึกษาแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ พบว่า ความรู้ความเข้าใจมีผลทำให้ทัศนคติของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ความหมายไว้เป็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

อนัน ศรีโสภณ (2552,14) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง ความจำที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน และให้ความหมายของความเข้าใจว่าหมายถึงความเข้าใจในความหมายของสิ่งนั้น ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) ความจำที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน

1.1 ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาโดยเฉพาะ

1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำต่างๆ

1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับความจริงต่างๆ ได้แก่ เวลา เหตุการณ์ บุคคล สถานที่

แหล่งกำเนิด ฯลฯ

1.2 ความรู้เกี่ยวกับวิธีและการดำเนินงานที่เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะ

1.2.1 ความรู้เกี่ยวกับลักษณะแบบแผนต่างๆ

1.2.2 ความรู้เกี่ยวกับแนวโน้มและการจัดลำดับ

1.2.3 ความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีการดำเนินงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

1.3 ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมความคิดและ โครงสร้างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

1.3.1 ความรู้เกี่ยวกับกฎและการใช้กฎการบรรยายคุณค่าหรือพยากรณ์ หรือตีความหมายของสิ่งที่เราสังเกตเห็น

1.3.2 ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ (Comprehension) การเข้าใจความหมายของสิ่งนั้น

2.1 การแปลความ (การแปลจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งโดยรักษาความหมายไว้
อย่างถูกต้อง)

2.2 การตีความหมาย (การอธิบายหรือเรียบเรียงเนื้อหาที่เสียใหม่ให้ไกลไปกว่าเดิม)

2.3 การขยายความ (การขยายความของความหมายที่มีอยู่ให้ไกลไปกว่าเดิม)

3. การนำไปใช้ (application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ ซึ่งจะต้องอาศัย
ความสามารถหรือทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าว การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่ง
คือ การแก้ปัญหาที่ตนเอง ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ อันจะเห็นว่าความเข้าใจในหลักทฤษฎี วิธีการต่างๆ
จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

4. การวิเคราะห์ (Analysis) การแยกเรื่องราวออกเป็นส่วนย่อยๆ

4.1 การวิเคราะห์ส่วนประกอบต่างๆ

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบนั้น

4.3 การวิเคราะห์หลักหรือวิธีการรวบรวมส่วนประกอบต่างๆ เหล่านั้น

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) การรวบรวมส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน

5.1 การกระทำที่เป็นสื่อให้ผู้อื่นเข้าใจความหมาย

5.2 การกระทำที่เกี่ยวกับแผนงานหรือข้อเสนอตามวิธีต่างๆ

5.3 การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่างๆ อาทิ การที่ส่วนประกอบเหล่านั้นรวมกันได้โดยอาศัยความสัมพันธ์อะไรที่สำคัญ

6. การประเมินผล (Evaluation) การตัดสินคุณค่าในสิ่งที่กำหนดความมุ่งหมายได้โดยการใช้เกณฑ์ที่แน่นอน

6.1 การตัดสินโดยอาศัยเหตุการณ์ภายในสิ่งนั้นเป็นเกณฑ์

6.2 การตัดสินโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอกมาพิจารณา

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความทรงจำในเรื่องราว ข้อเท็จจริง รายละเอียดต่างๆ ความสามารถนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาคิดแปลง อธิบายเปรียบเทียบในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างมีเหตุผล ความรู้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน โดยตรงและรวมถึงการนำความรู้ ความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ตามขั้นตอนทักษะทางสมอง 6 ขั้นตอน คือ 1.ความรู้ 2.ความเข้าใจ 3. การนำไปใช้ 4.การวิเคราะห์ 5.การสังเคราะห์ และ 6.การประเมินผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงมีผลต่อความมีสติและเหตุผลของบุคคลต่อเรื่องนั้นๆ เพราะความมีสติและเหตุผลเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลในการจำแนกแยกแยะความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเนื่อง ผลได้ ผลเสีย ของเรื่องนั้นๆ ในขณะที่ บลูม (Bloom,1971 อ้างถึงใน พรทิพย์ สุขวัฒนาพร,2548,15) กล่าวว่า ความรู้ คือ ความสามารถทางพุทธิปัญญาซึ่งแบ่งได้หลายระดับ ดังนั้นการวัดความรู้จึงควรวัดความสามารถทุกระดับ เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้จะต้องอาศัยแบบทดสอบสัมฤทธิ์ (achievement test) ซึ่งเป็นการวัดความสามารถทางสติปัญญาและทักษะต่างๆ ตลอดจนสมรรถภาพด้านต่างๆ ที่ได้จากการเรียนรู้ในอดีต ยกเว้นการวัดทางด้านร่างกาย การวัดความรู้ใช้เครื่องมือแตกต่างกันตามความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมด้านความรู้ความจำ (knowledge) ความรู้ความจำ หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นหลักเบื้องต้นของพฤติกรรมด้านอื่นๆ ซึ่งนอกจากความจำแล้วยังมีการระลึกได้ (Recall) อีกด้วยแต่ไม่จำเป็นต้องตีความหมายในเรื่องนั้นๆ
2. พฤติกรรมด้านความเข้าใจ (comprehension) ความเข้าใจ หมายถึง พฤติกรรมที่สามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่างๆ ได้ ทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม
3. พฤติกรรมด้านการนำไปใช้ (application) การนำไปใช้ หมายถึง พฤติกรรมที่สามารถนำเอาสิ่งที่ประสบมาไปใช้ให้เกิดประโยชน์หรือไปแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
4. พฤติกรรมด้านการวิเคราะห์ (analysis) การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวต่างๆ ออกเป็นส่วนประกอบย่อยหรือเป็นการหาความสำคัญ ความสัมพันธ์ และหลักการหรือทฤษฎีที่เป็นมูลเหตุของเรื่องราวต่างๆ ได้
5. พฤติกรรมด้านการสังเคราะห์ (synthesis) การสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการนำเรื่องราวต่างๆ หรือส่วนประกอบย่อยๆ มาผูกสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน โดยมีการดัดแปลง ริเริ่มสร้างสรรค์ ทำการปรับปรุงให้ดีขึ้น
6. พฤติกรรมด้านการประเมินค่า (evaluation) การประเมินค่า หมายถึง การวินิจฉัยหรือการตีราคาอย่างมีหลักเกณฑ์เป็นการตัดสินใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีอย่างไร โดยใช้หลักเกณฑ์ที่เชื่อถือได้ นอกจากนั้น ดรอว์สัน (Dawson, 1992) ได้ให้คำนิยามค่านิยมทางวัตถุว่าเป็นกลุ่มความเชื่อเกี่ยวกับความสำคัญของการครอบครองวัตถุสิ่งของที่มีต่อชีวิตของบุคคลและเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีจากการรวบรวมข้อมูลคุณสมบัติของผู้มีค่านิยมทางวัตถุในกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคว่า ค่านิยมทางวัตถุประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. มีศูนย์กลางของชีวิตอยู่ที่การได้ครอบครองวัตถุสิ่งของ (acquisition centrality) ผู้นิยมวัตถุมองการครอบครองวัตถุสิ่งของต่างๆ และการได้เป็นเป้าหมายหรือจุดหมายเพียงจุดเดียวที่บุคคลดำเนินการตามกำหนดแนวทางและพฤติกรรมการใช้ชีวิตของบุคคล 2. การได้ครอบครองวัตถุสิ่งของเป็นหนทางสู่ความสุข (acquisition as the pursuit of happiness) ผู้นิยมวัตถุมองการเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อความพึงพอใจและความรู้สึกที่ดี (well-being) ไปในทิศทางเดียวกับการให้ความหมายของวัตถุนิยมข้างต้น บุคคลที่นิยมวัตถุจึงหาความสุขให้แก่ตนเองโดยการไขว่คว้าวัตถุสิ่งของมาครอบครอง 3. การตัดสินใจความสำเร็จในชีวิตจากการครอบครองวัตถุสิ่งของ (possession-success) ผู้นิยมวัตถุมักจะตัดสินใจความสำเร็จในชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่นด้วยจำนวนและคุณภาพของวัตถุสิ่งของที่สะสมไว้ในครอบครองพิจารณาความมั่ง

มีทางวัตถุเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จค่านิยมทางวัตถุสิ่งของนี้จึงไม่ได้เกิดแต่เพียงเหตุที่วัตถุ สามารถแสดงถึงภาพลักษณ์อันเป็นที่ปรารถนาของบุคคลเท่านั้น แต่ในฐานะผู้หนึ่งซึ่งมีชีวิตสมบูรณ์แบบตามจินตนาการอีกด้วย ผู้นิยมวัตถุจึงพิจารณาตนเองว่าประสบความสำเร็จด้วยเกณฑ์ที่ตนสามารถครอบครองวัตถุสิ่งของที่แสดงถึงภาพลักษณ์ที่ตนปรารถนาขณะที่ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2546,193) กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมการบริโภค ภาคการผลิต สามารถขายสินค้าและบริการที่ผลิตได้การผลิตย่อมขยายตัวและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้น ดอกเบี้ยเงินฝากลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่อัตราเงินกู้สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ประชาชนมีพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว ขณะที่กลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ภายในประเทศอาศัยการโฆษณาเป็นกลไกในการหลอหลอมรสนิยมของผู้บริโภคและจัดระบบการขายสินค้าผ่อนส่ง เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายในการบริโภค ในประการสำคัญกระบวนการสากลานุวัตรของวัฒนธรรมเองไกลแซกชันก็ดี กระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (commodification) ก็ดี ล้วนส่งเสริมการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยมทั้งสิ้น

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับความรู้สรุปได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ หมายถึงความทรงจำในพฤติกรรม เรื่องราว ประสบการณ์ ข้อเท็จจริง รายละเอียดต่างๆ และความสามารถเก็บรวบรวม นำมาคิดแปลง อธิบาย เปรียบเทียบได้อย่างมีเหตุผล เมื่อมีความรู้ความเข้าใจก็จะเกิดพฤติกรรมความสามารถ ทักษะในการนำไปใช้แก้ปัญหาด้วยการวิเคราะห์แยกความสัมพันธ์ของส่วนประกอบของปัญหา เพื่อทำความเข้าใจว่าส่วนประกอบเหล่านั้นรวมกันได้โดยอาศัยความสัมพันธ์อะไร จึงพิจารณาคัดสินด้วยควมมีสติและเหตุผลในการจำแนกความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเนื่องผลได้ผลเสีย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทศมนพร พุทธจันทร์ (2547, 98-110) ศึกษาวิจัย เรื่องความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาข้าราชการจังหวัดราชบุรี ผลการศึกษา พบว่า ข้าราชการจังหวัดราชบุรีมีความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการรับรู้เนื้อหาสาระ โดยภาพรวมของการรับรู้อยู่ในระดับค่อนข้างมาก คือ ทราบเนื้อหาของเศรษฐกิจพอเพียง รับรู้ถึงความหมายและด้านการนำไปประยุกต์ใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก นอกจากนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผล ได้แก่ เพศ การดำรงตำแหน่ง ระยะเวลาการรับราชการและการได้รับข้อมูลข่าวสาร

สายน้ำผึ้ง รัตนงาม (2547, 62-67) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาสมาชิกเสถียรธรรมสถาน ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกเสถียรธรรมสถาน เห็นด้วยในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับค่อนข้างมากปัจจัยที่มีผลต่อการ ดำเนินชีวิต ได้แก่ ด้านการรับรู้เนื้อหาสาระ การนำไปใช้ประโยชน์ และการนำมาประยุกต์ใช้อยู่ใน ระดับค่อนข้างมาก

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548, 92-98) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รู้จักและเคยได้ยินคำว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับเกินร้อยละ 90 โดยสิ่งที่ประชาชน รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การรู้จักความพอดี การใช้ชีวิตบนทางสายกลาง แต่ประเด็นที่ประชาชนยังมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องของการใช้ ของฟุ่มเฟือยได้แต่ไม่รู้จักความพอดี ส่วนการรับรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนส่วนใหญ่มี การรับรู้มานาน โดยผ่านสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงตามลำดับ

กำธน ไชยานนท์ (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้และความตระหนักที่มีต่อการดำเนินชีวิตบน พื้นฐานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ร่วม โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนในเขต ปฏิรูปที่ดิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง คือ การอยู่อย่างพอกิน พอใช้ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผลผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เท่านั้น และเข้าใจผิดว่า การส่งเสริมการ ผลิตเพื่อค้าขายไม่เป็นเศรษฐกิจพอเพียง และตระหนักว่าการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องนำหลักคำสอนของศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสงบสุขแก่ชุมชน สำหรับการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งที่ประชาชน สนใจมีความรู้มากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์

นพพร เมธอนันต์กุล (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไป ใช้ในการดำเนินชีวิต กรณีศึกษา เกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการนำแนวปฏิบัติตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับน้อย เมื่อมีการพิจารณาเป็นรายได้ พบว่า ด้านที่มี การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตในระดับมาก คือ การนำไปใช้ประโยชน์ของ ชุมชน ส่วนด้านที่นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในระดับน้อย คือ การรับรู้ในเนื้อหาสาระ ความเข้าใจใน เนื้อหาสาระและการนำมาใช้ประโยชน์ของตนเอง

ปวัน สนรภัยเรื่องเดช (2549, 81-89) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการชีวิตพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการชีวิตพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ได้แก่ ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่จบการศึกษา อาชีพ ตำแหน่งทางสังคม ประเภทของช่องทางการรับสื่อ ลักษณะของสื่อที่รับเป็นประจำ และการรับรู้ เกี่ยวกับโครงการชีวิตพอเพียงตามแนวพระราชดำริ การปฏิบัติตามโครงการชีวิตพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

สิริพร รัตนกำเนิด (2550, 76-80) ศึกษาวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของข้าราชการสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับสูง ทั้งในด้านครอบครัว ด้านสังคม และปัจจัยที่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาการรับราชการ ระดับตำแหน่ง สำหรับจำนวนครั้งที่ได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต

กุลวดี ล้อมทอง วีระภัทรานนท์ (2551, 61-65) ศึกษาวิจัย เรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ศึกษากรณีบุคลากรสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์พบว่า ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการได้ยิน ได้เห็นและได้อ่าน ผ่านการรับรู้จากสื่อที่เป็นบุคคลและสื่อมวลชน โดยเฉพาะการรับรู้จากผู้บริหารระดับสูง และจากวารสารของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญมีความเข้าใจในองค์ประกอบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี สามารถแยกความแตกต่างขององค์ประกอบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสามารถอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างประกอบได้อย่างชัดเจน สำหรับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว และการทำงาน พบว่า การประยุกต์ใช้กับตนเองและการประยุกต์ใช้กับครอบครัว คือ สามารถจัดสรรรายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และยังมีเหลือเก็บออม มีการใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ เน้นเรื่องความประหยัดและคุ้มค่า มีการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เสริมสร้างความรู้ควบคู่เทคโนโลยีที่ทันสมัย และเน้นเรื่องความซื่อสัตย์ การประยุกต์ใช้กับการทำงาน คือ สามารถทำงานได้ทันต่อเวลา มีการใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ เน้นเรื่องความจำเป็นและคุ้มค่า มีการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เสริมสร้างความรู้ควบคู่เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเน้นเรื่องความโปร่งใส ตรวจสอบได้

วิชญศากรณ์ วีระพันธ์ (2550, 814-87) ศึกษาวิจัย เรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษากรณีบ้านบัวงาม ตำบลสีบัวทอง อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า 1) วิธีการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวัน ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ให้เวลาแก่ครอบครัว ใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต มีแบบแผนการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมตามบรรพบุรุษ วางแผนประกอบอาชีพหลักและเสริม วางแผนการผลิต เช่าที่ดินทำการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ มีแบบแผนการออม เพิ่มรายได้ โดยมีอาชีพเสริม พัฒนาอาชีพ รวมกลุ่มอาชีพ มีแบบแผนการดำเนินชีวิตด้านการใช้จ่าย โดยใช้เหตุผลในการใช้จ่าย วางแผนจัดสรรค่าใช้จ่าย มีการเลือกซื้อสินค้าตามความจำเป็น มีรายได้เพียงพอ แต่มีหนี้สินเพื่อปลูกสร้างบ้านและลงทุนในการประกอบอาชีพ กู้จากธนาคารหรือกลุ่มออมทรัพย์ ญาติหรือเพื่อนบ้าน มีการวางแผนการชำระหนี้ สามารถคืนตามเวลาที่กำหนดได้ 2) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การอบรมสั่งสอน ความสนิทสนมระหว่างเครือญาติ นอกจากนั้น ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน การให้ความร่วมมือในกิจกรรมของหมู่บ้าน มีกระบวนการก่อเกิดกลุ่ม ความเข้มแข็งของกลุ่ม มีความศรัทธาในตัวแกนนำหมู่บ้านและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 3) สำหรับปัญหาเกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้าน ขาดการส่งเสริมด้านการใช้สารชีวภาพ คนรุ่นใหม่ขาดการสืบทอดในการทำกิจกรรม

ชานนท์ หันสวาสดี (2550, 67-75) ศึกษาวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี ต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ พบว่า ข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี มีความคิดเห็นว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งในการพัฒนางานและพัฒนานุเคราะห์ ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรีต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาการทำงาน และปัจจัยด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ

อัจฉรา ราชแก้ว (2550, 58-63) ศึกษาวิจัย เรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัย พบว่า ระดับการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านองค์กร สังคมและครอบครัว ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส ประสบการณ์การทำงานและการรับรู้ข่าวสาร

สุรางค์พิมล สายโรจน์ (2551, 57-63) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำรงชีวิตของประชาชน กรณีศึกษา: ชุมชนสหชุมชน โครงการ 1 เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนสหชุมชน โครงการ 1 มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาดำรงชีวิตด้วยการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ปัญหาและเพิ่มรายได้ของชุมชน ตามด้วยการบริหารจัดการกลุ่มกิจกรรมและวิสาหกิจชุมชน จนมีความเข้มแข็ง สามารถที่จะขยายการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้พร้อมที่จะเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งการดำเนินการใช้แนวคิดทฤษฎีใหม่ ส่วนการดำรงชีวิตประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในด้านความพอประมาณ การมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

เอื้องทิพย์ เกตุทราย (2551, 87-93) ศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน ชีวิตประจำวันของประชาชน ตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ความพอประมาณ และความมีเหตุผล ส่วนการ ประยุกต์ใช้ ใช้เงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เงื่อนไขคุณธรรมอยู่ในระดับมาก และ เงื่อนไขความรู้อยู่ในระดับปานกลาง

ทัศนีย์ ม่วงจินดา (2552, 84-89) ศึกษาวิจัย เรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตของข้าราชการกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ ผลการวิจัย พบว่า การรับรู้ข้อมูลต่อ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีผลต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต คือ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ร่องลงมา คือ ด้านความมีเหตุผล ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และด้านความ พอประมาณ ส่วนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตที่อยู่ในระดับมาก คือ ด้านการปฏิบัติตนที่ดี ด้านการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน ด้านการวางแผนและแก้ปัญหา และด้านการเงิน ค่าใช้จ่าย ตามลำดับ

วาสิฏฐี มณีโชติ (2552, 59-65) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิตของนายทหารชั้นประทวน สังกัดกองพันทหารราบช่างที่ 9 ผลการวิจัย พบว่า การนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านบุคคลและ ครอบครัว ด้านสังคม ด้านการนำมาใช้ประโยชน์และด้านการนำไปประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก ส่วน นายทหารชั้นประทวนที่มีอายุราชการ รายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกัน นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา

ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกัน สำหรับ ชั้นยศ สถานภาพสมรสและระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน

ปนัดดา ดวงแก้ว (2553, 65-67) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสังกัดกองการกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมการทหารสื่อสาร ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยรายได้ต่อเดือน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยภาพรวม ข้าราชการในหน่วยงานดังกล่าว มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตบ่อยครั้ง ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันและด้านคุณธรรม ในขณะที่ด้านความรู้และด้านความพอประมาณมีการนำไปใช้เป็นบางครั้ง และพบว่า ปัจจัยด้านเพศ ระดับชั้นยศ และอายุ มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านความพอประมาณ ส่วนปัจจัยด้านอายุราชการ มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านความรู้

วลัยพรรณ จันทร์หอม (2553, 58-63) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาทั้งในประเด็นของความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 3 ด้าน สำหรับปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้ง 3 ด้าน

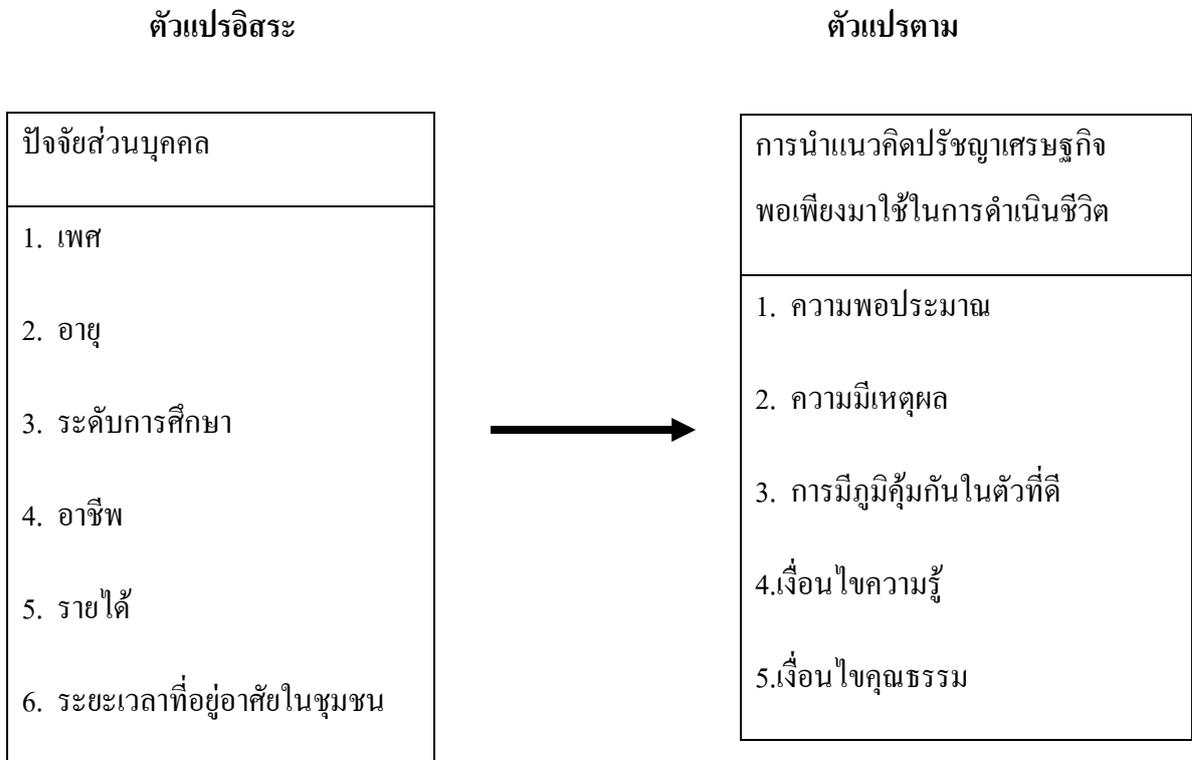
ใจทิพย์ อุไพพานิช (2553, 83-88) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้าราชการที่มีชั้นยศแตกต่างกัน มีการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านความพอประมาณมาใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน ในขณะที่เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครอบครัว ชั้นยศ รายได้ต่อเดือน การออม และภาระหนี้สินแตกต่างกัน มีการนำแนวคิดด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีไปใช้ในการดำเนินชีวิต

ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่การออมแตกต่างกัน มีการนำแนวคิดด้านความรู้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน และสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตด้านคุณธรรมแตกต่างกัน

สมศักดิ์ ตรงงาม (2553, 73-78) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติและความคิดด้านการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ และเวลาที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน มีผลต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทุกสาขาอาชีพซึ่งประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่ในขณะนี้ ที่สำคัญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนจะนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ย่อมจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ซึ่งจะต้องศึกษาวิจัยในเชิงลึกและกว้าง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในปัจจุบันและอนาคตให้มีความยั่งยืนตลอดไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย